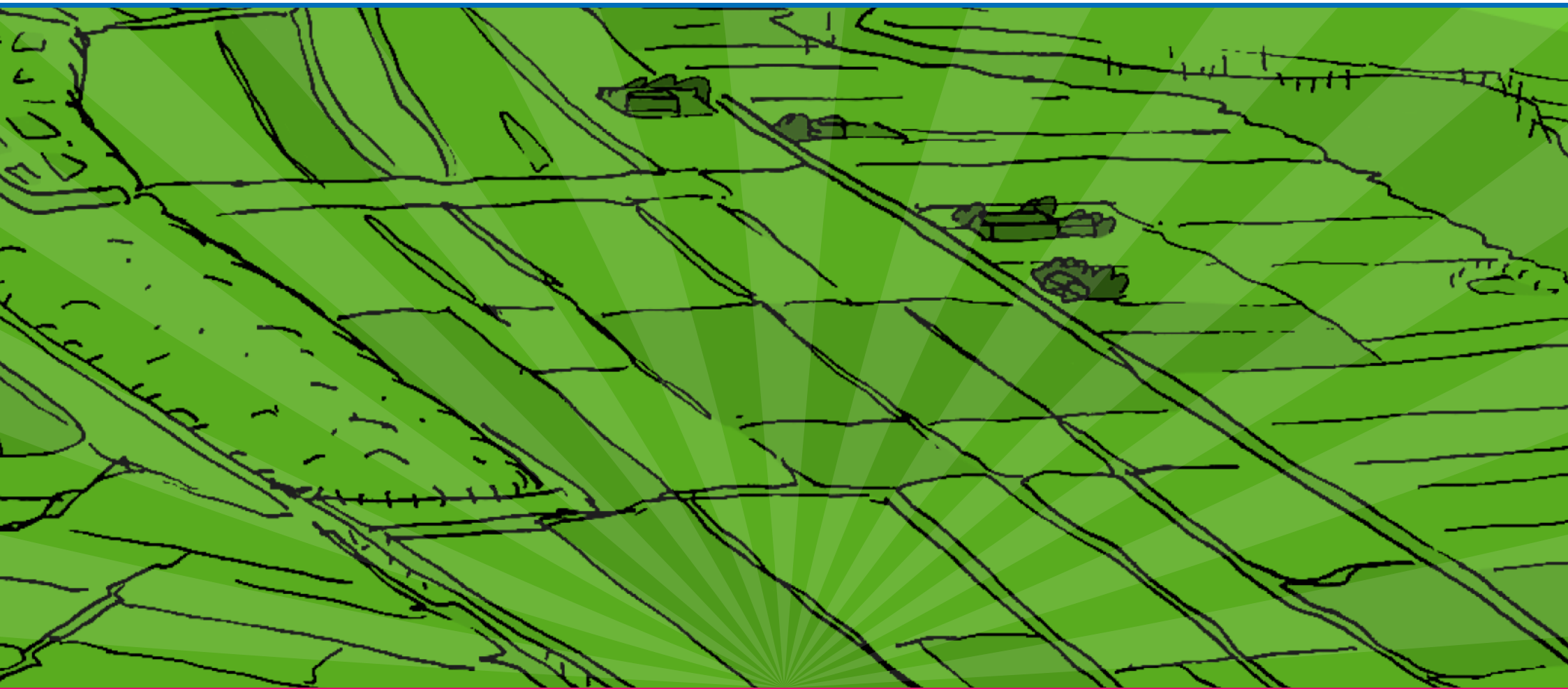

Agrarisch perspectief

Waterland-Oost

1. Voorwoord

Een vitaal platteland is een landschap met gezonde agrarische bedrijven. Maar met een oprukkende stad, oxiderend veen, NNN-realiserie en een onzekere bedrijfsvoering voor de veehouderij voelen de boeren zich onder druk gezet en niet gewaardeerd.

Terwijl ze juist trots mogen zijn op wat ze doen; veilig en goed voedsel produceren met de laagste milieu-impact ter wereld, het landschap onderhouden en zorg dragen voor de weidevogels. In de stappen die gezet gaan worden binnen Waterland-Oost is het dan ook van groot belang om de boeren mee te nemen als onderdeel van de oplossing. Alleen dan kun je het veenweidelandschap, gewaardeerd door boer, burger, toerist en weidevogel, behouden en beheren.

2. Inhoudsopgave

1.	Voorwoord	2
2.	Inhoudsopgave	3
3.	Inleiding + leeswijzer	4
	Verleden:	
4.	Historische perspectief gericht op landbouw	5
	Heden:	
5.	In vogelvlucht door Waterland-Oost; gebiedsinformatie	7
6.	Agrarische bedrijfsvoering in Waterland-Oost	12
7.	Grondgebruik	16
8.	Overzichtsschets en infographics deelgebieden	20
9.	Bedrijfsschetsen	33
	Toekomst:	
10.	Trends	36
11.	Beleidsontwikkeling	38
12.	Scenario's	39
13.	Wat betekenen deze scenario's per deelgebied en voor de kernwaardes/beleidsopgaves?	43
14.	Aanpak en rollen	44

1. Inleiding

De provincie Noord-Holland is momenteel voor Waterland-Oost bezig met een gebiedsgerichte aanpak waarin vraagstukken als NNN-realisatie, bodemdaling en CO2-uitstoot worden behandeld.

Onderdeel van deze gebiedsgerichte aanpak is een agrarische visie voor Waterland-Oost. De provincie Noord-Holland heeft Water, Land & Dijken, de Vereniging Behoud Boeren Waterland e.o. (VBBW) en de LTO afdeling Groot Waterland opdracht gegeven deze visie te schrijven. Zoals eerder bij het plan van het deelgebied Peereboom (binnen Waterland-Oost). Het rapport over dit deelgebied; 'Toekomst voor een landschap met boeren; agrarisch perspectief voor het gebied Peereboom e.o.' is in 2020 opgeleverd en [hier](#) te downloaden.

Ook bij het opstellen van deze visie zijn agrarisch ondernemers in Waterland-Oost betrokken. Zij kennen Waterland-Oost het beste en weten wat een ondernemer nodig heeft om zich te kunnen blijven ontwikkelen binnen dit gebied.

Leeswijzer

Binnen dit rapport reizen we van het verleden naar het heden en eindigen we in de toekomst. Na een korte terugblik (ontstaan Waterland) schetsen we de huidige situatie in Waterland-Oost op agrarisch gebied. We zoomen vervolgens in op de deelgebieden. Per deelgebied brengen we de landbouw in een infographic in beeld. Ook schetsen we enkele agrarische bedrijfsprofielen kenmerkend voor Waterland-Oost. Vervolgens reizen we naar de toekomst en schetsen we drie mogelijke scenario's. Als laatste geven we aan welk scenario onze voorkeur heeft en welke stappen er nodig zijn om dit scenario succesvol ten uitvoer te brengen.

Verleden

4. Historisch perspectief Waterland-Oost

Waterland-Oost is sinds de ontginning van het veen, zo'n duizend jaar geleden, een landbouwgebied tegen Amsterdam aan. De ondergrond is veen met bovenop door de zee gedeponeerde afzettingen. Door overstromingen vanuit de Zuiderzee kwam daar later weer een laagje klei overheen. Door de natte gronden was er in het gebied geen akkerbouw mogelijk en richtte de boeren zich voornamelijk op veeteelt. Met de melkschuiten ging de melk dagelijks door de brede vaarten naar Amsterdam om uit te venten. Het was ploeteren voor de boerengezinnen op de arme en natte veengronden, die ook nog eens regelmatig overstromden vanuit de Zuiderzee.

Door verbeteringen van de ontwatering (veenstromen, greppels, sloten en gemalen) kwam er langzaam meer welvaart in het gebied en bij de boerenbedrijven. Helemaal in de tweede helft van de vorige eeuw; kleine pachtbedrijven konden hun grond kopen

en door moderner bedrijfsmanagement steeg de melk- en vleesproductie. Geheel in lijn met de tijdsgeest van de wederopbouw (met de hongerwinter nog vers in het geheugen).

Waterland-Oost ontwikkelde zich als landbouwgebied maar gelijktijdig ook als belangrijk broedgebied voor de weidevogels. Het lage land, het vee, de rietkragen en veenmosrietlanden zorgde voor een ideale biotoop. Later zorgde dit ervoor dat natuurbeschermingsorganisaties gronden in Waterland-Oost gingen aankopen.

Met de groei van de melkveebedrijven in het gebied kwam er ook meer versnippering van landbouwgrond door grondaankopen elders. In de jaren 80 is deze versnippering aangepakt en vond er een grote ruilverkaveling in Waterland-Oost plaats. Deze herverkaveling zorgde ervoor dat de agrarische bedrijven zich beter konden ontwikkelen en specialiseren. Een andere ontwikkeling in deze zelfde tijdsperiode is het ontstaan van het agrarisch natuur-

en landschapsbeheer in Waterland als één van de eerste gebieden in Nederland, in eerste instantie op vrijwillige basis.

De opdracht om voedselzekerheid te garanderen, is goed vervuld door de agrarische sector. Sterker nog het is voor Nederlanders 'gewoon' geworden om kwalitatief goed voedsel voor een lage

prijs te kopen. Dit mechanisme heeft voor intensivering van het gebruik van de landbouwgronden gezorgd. Ook in Waterland-Oost is dit gebeurd al is dit gebied veel extensiever gebleven dan andere gebieden in Nederland.

Heden

5. In vogelvlucht door Waterland-Oost

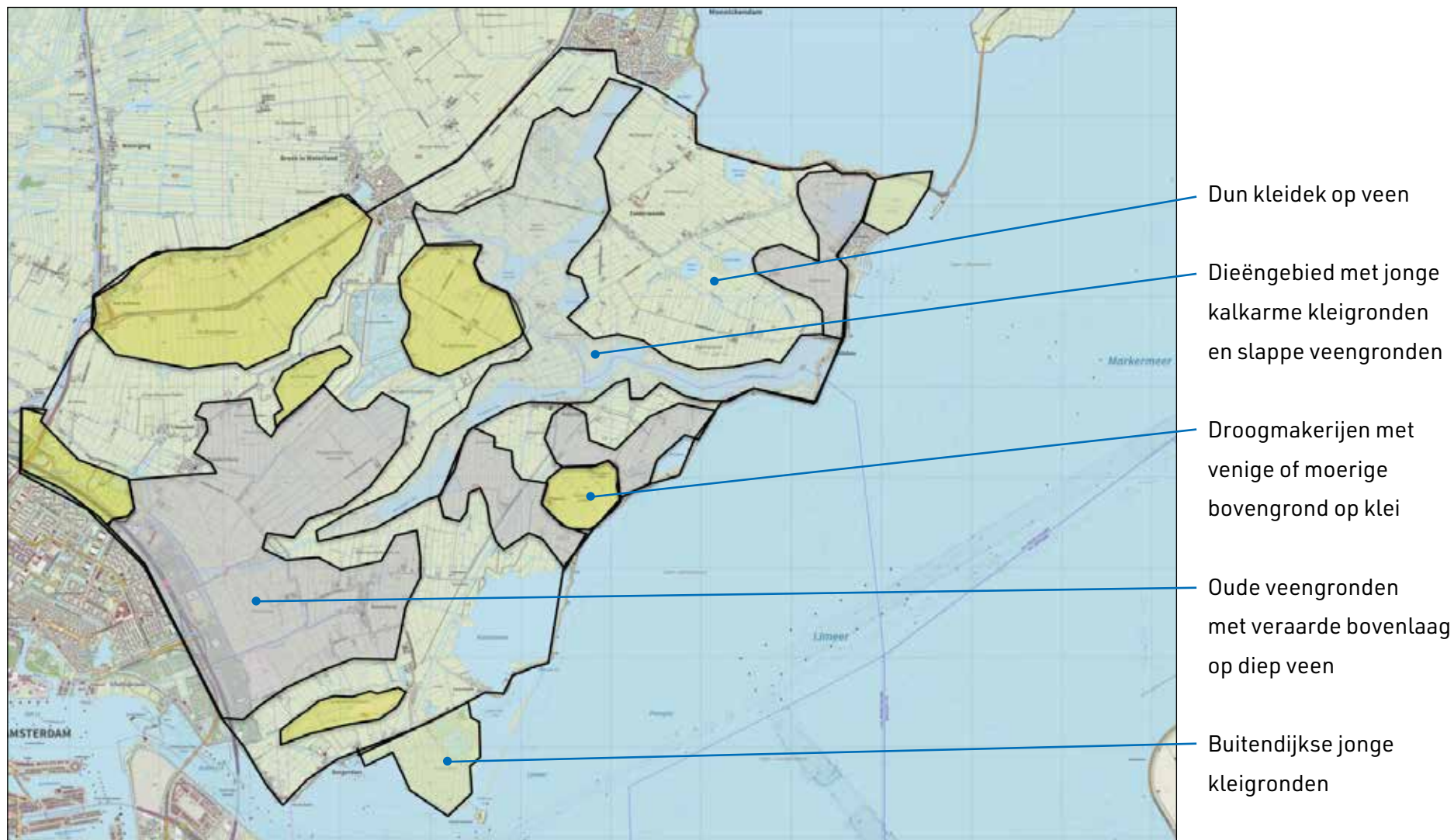
Om naar de toekomst te kijken is het goed om stil te staan bij de huidige situatie van het gebied. Waterland-Oost is een groot gebied met verschillende grondsoorten, landschappelijke kenmerken en waterpeilen. In dit rapport hebben we Waterland-Oost aan de hand van deze kenmerken opgedeeld in 'logische' deelgebieden.

Vervolgens is de huidige stand van zaken van de agrarische sector in beeld gebracht; hoeveel agrarische bedrijven zitten er, wat zijn dit voor bedrijven en hoe is het grondgebruik. Dit is zowel voor heel Waterland-Oost als per deelgebied gedaan om te onderzoeken of er verschillen zijn in agrarische bedrijfsvoering binnen de verschillende deelgebieden.

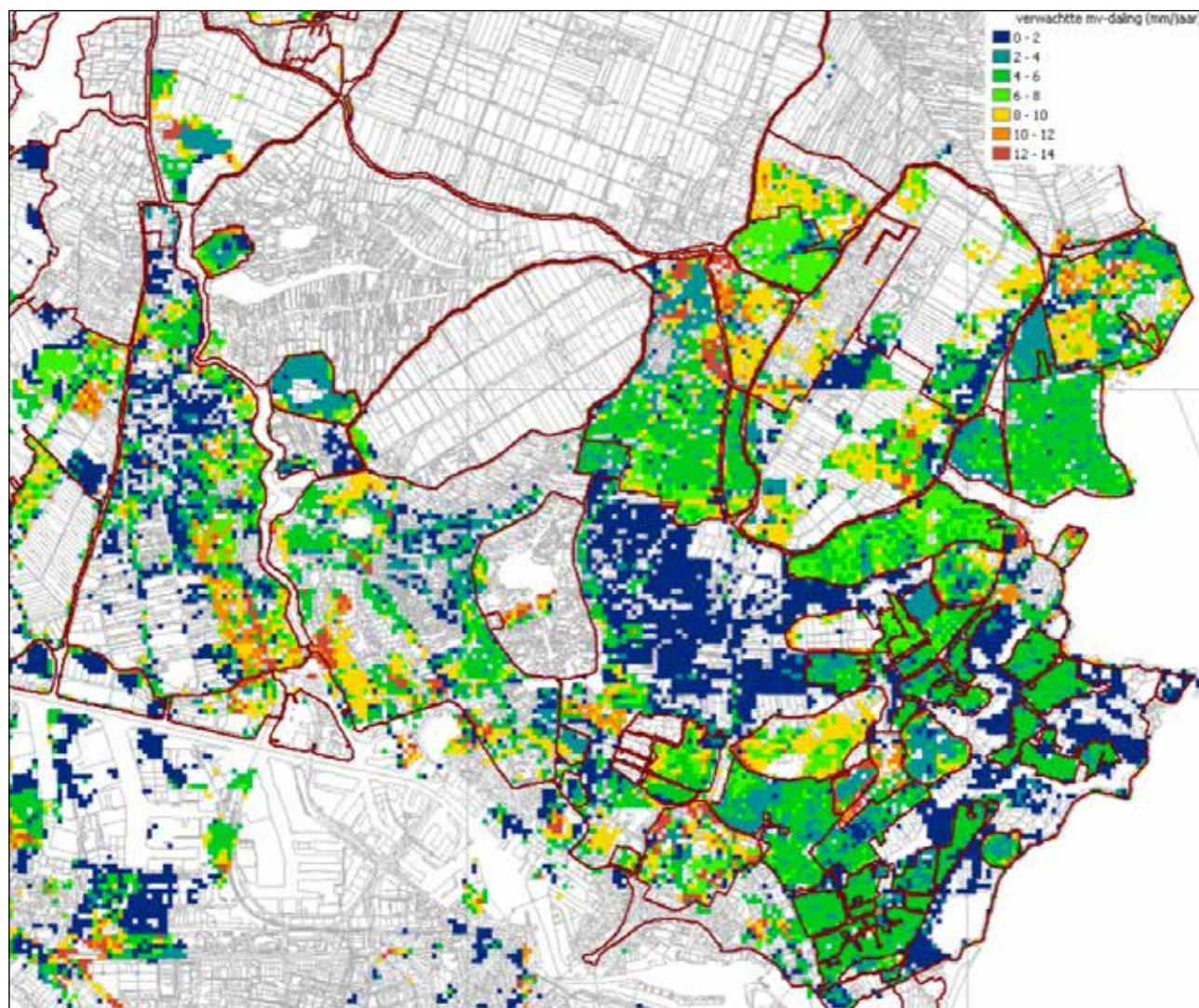
Het gebied

- Waterland-Oost kenmerkt zich als afwisselend veenlandschap met nog bestaande dieën.
- Een groot deel van de gronden rond deze dieën heeft het Waterlands boezem als peil.
- Het Goudriaankanaal (aangelegde maar onvoltooide doorvoerroute van Amsterdam naar het IJsselmeer) loopt dwars door dit gebied.
- Binnen Waterland-Oost liggen enkele drooggemalen polders, met als grootste een deel van de Broekermeer (gescheiden door de N247). Ook de polder de Volgermeer, met zijn 'giftige' geschiedenis ligt in dit gebied.
- Bodemdaling in Waterland-Oost is in vergelijking met andere veenweidegebieden in Nederland minder (gemiddelde daling in Nederland in de veengebieden is 8 millimeter per jaar tot enkele centimeters op diep ontwaterde veengebieden). Zeker daar waar het peil Waterlands Boezem is, is de bodemdaling beperkt. Zie Waterhuiskundige blik HHNK pagina 35 – 37 en pagina 9 in dit rapport.
- De veengrond in Waterland-Oost heeft een kleiige of veraarde toplaag.

Bodemkundige deelgebieden

Verwachte bodemdaling

Waterlandsboezem:

ca. 2 mm/jaar

Blokbemalingen:

ca. 2 - 6 mm/jaar

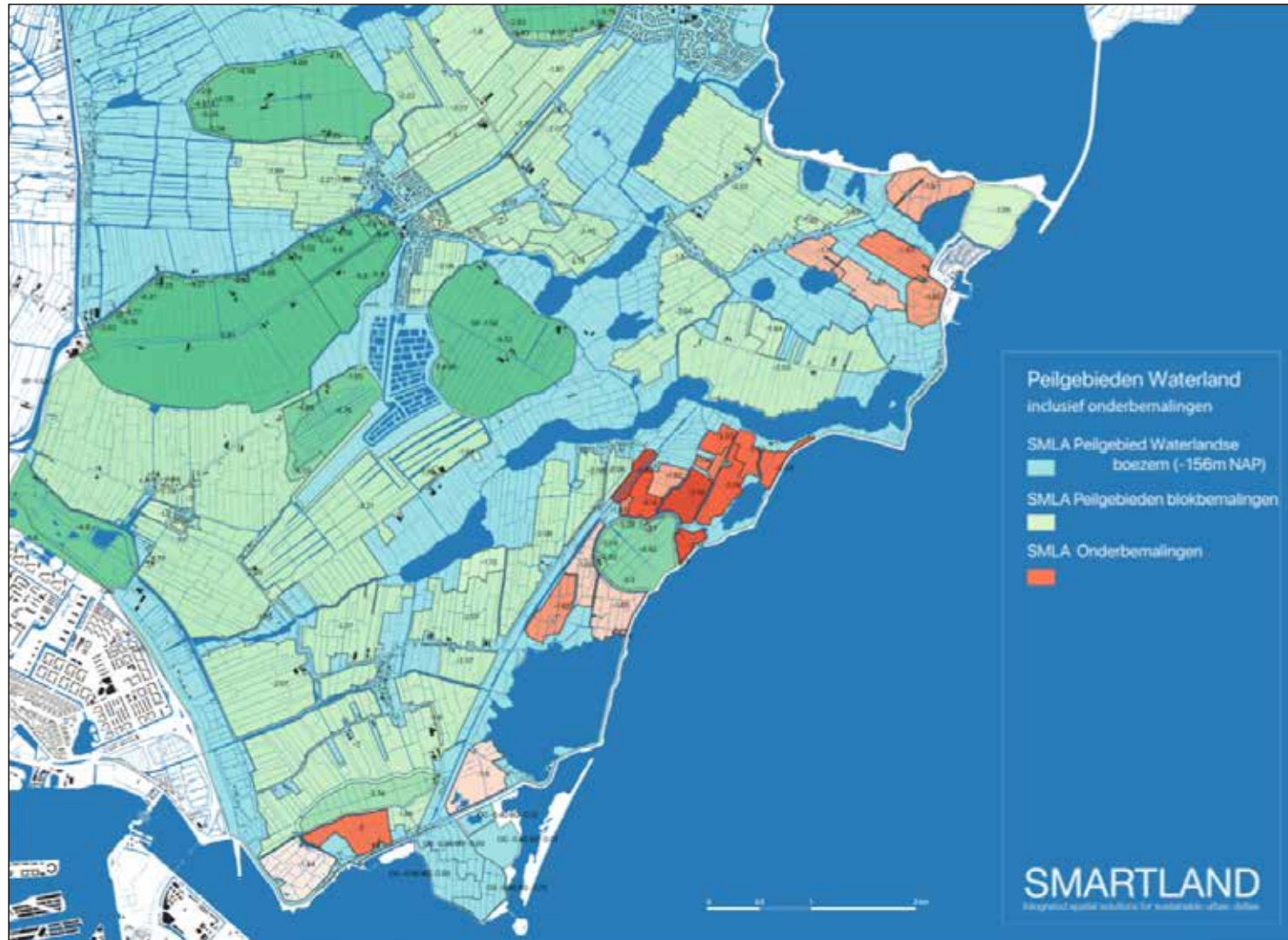
Droogmakerijen:

ca. 2 - 4 mm/jaar

Bron: Deltares uit het feitenrelaas HHNK

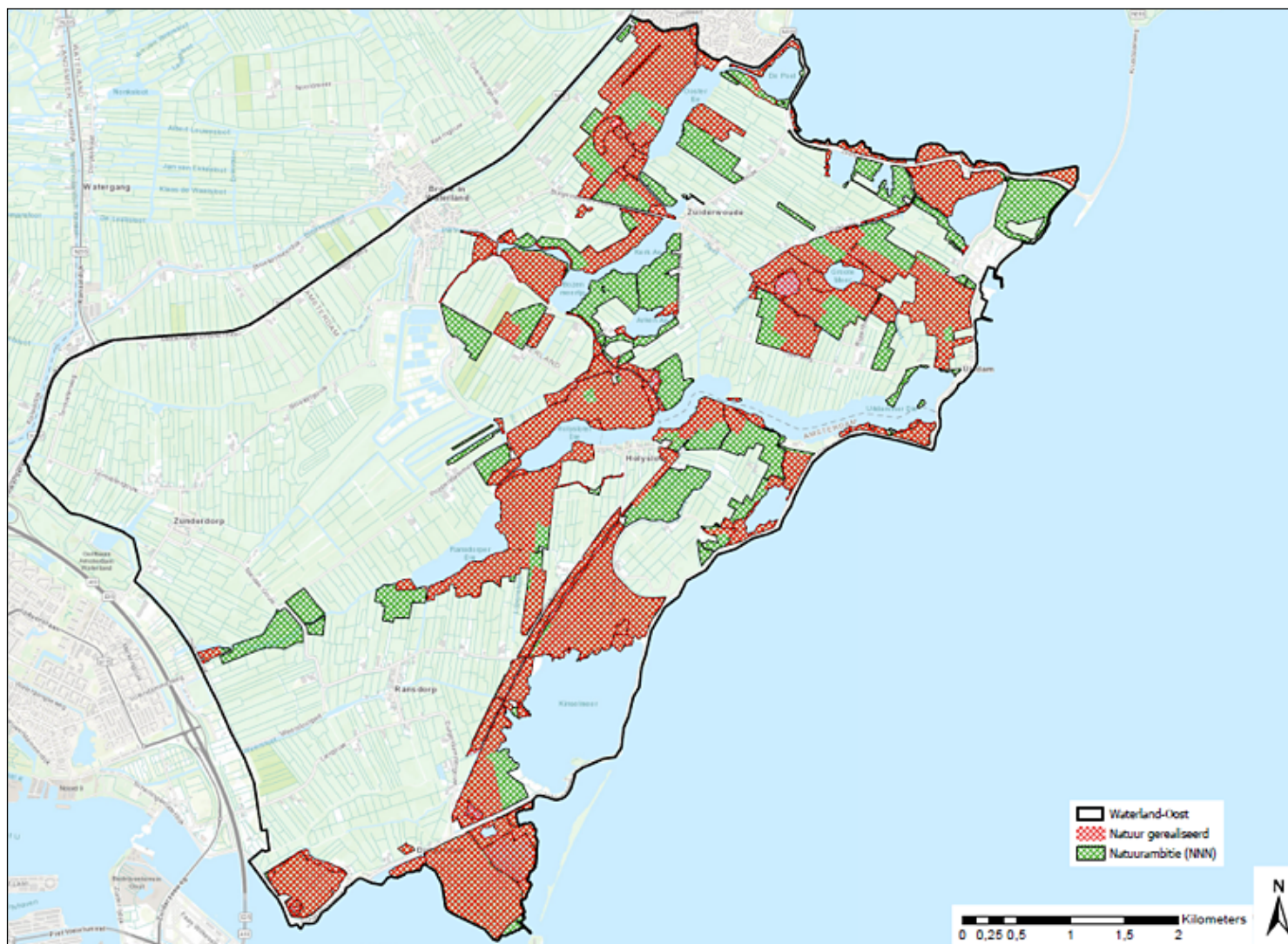
Verwachte maaiveldddaling op basis van analyse expert Deltares

De peilgebieden in Waterland-Oost

Bron: Smartland

Natuurambitie in Waterland-Oost

De natuurambitie in Waterland-Oost is als volgt (zonder de natuurambitie op water):

- De rode delen zijn reeds gerealiseerd als NNN, middels eigendom van TBO's of door Particulier Natuurbeheer.
- Op de groene percelen ligt momenteel NNN-ambitie door de provincie

6. Agrarische bedrijfsvoering in Waterland-Oost

Binnen Waterland-Oost zijn er 58 bedrijven die met elkaar 2.572 ha agrarisch in gebruik hebben. 58 zeer diverse bedrijven, van vleesvee tot zorgboerderij en van melkvee tot paarden. Ook in bedrijfsgrootte en-voering verschillen deze bedrijven enorm van elkaar.

Er zijn wel gemeenschappelijke delers. Waterland-Oost is een gebied wat nagenoeg alleen bestaat uit grasland en dan vaak ook blijvend grasland. Door het relatieve hoge waterpeil vindt er geen akkerbouw plaats. De grote meerderheid van de bedrijven heeft zich daardoor gespecialiseerd in melk- en/of vleesvee.

- De bedrijven in Waterland-Oost hebben veel grond in gebruik en zijn daarom extensief en grondgebonden in vergelijking met de gemiddelde Nederlandse cijfers. In Waterland-Oost ligt het gemiddelde op 2 gve/ha. 2,3 gve/ha en 2,6 gve/ha zijn normeringen die genoemd worden door LNV aangaande grondgebonden bedrijfsvoering voor de melkveehouderij. Dat betekent dat de bedrijven in Waterland-Oost ver onder deze normering zitten.

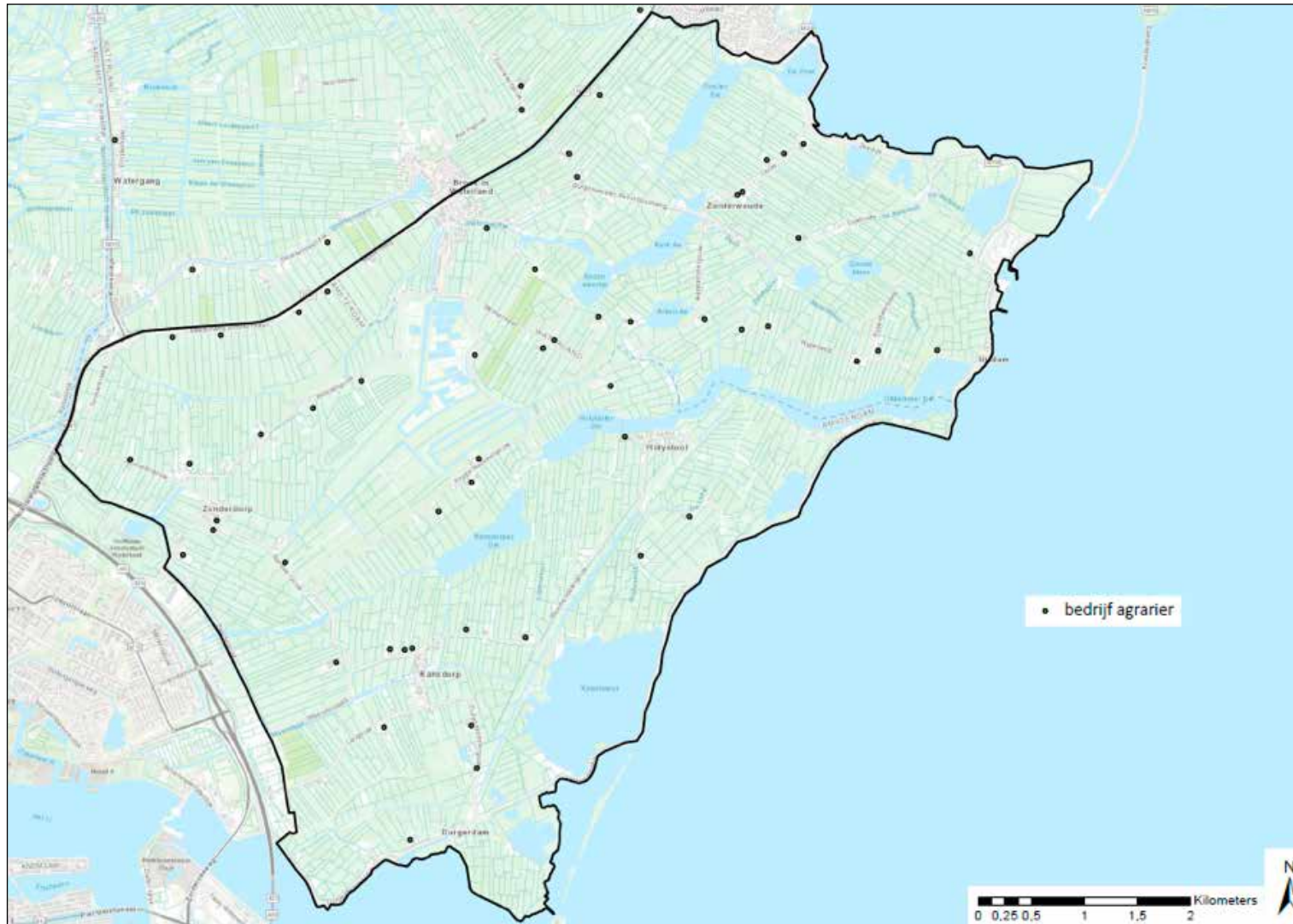
- De koeien (en ook het andere vee) in Waterland-Oost hebben veel weidegang (vaak meer dan de vereiste 120 dagen), ruwvoer wordt vrijwel volledig van eigen land geoogst en meer dan 65% van de eiwitbehoefte komt van het eigen land. Dit zijn belangrijke prestatie-indicatoren vanuit de keten en de consument en zijn ook belangrijke basisvoorwaarden voor kringlooplandbouw. Belangrijke opmerking hierbij is dat de ganzenoverlast een serieuze bedreiging is voor zowel het aantal dagen weidegang als de hoeveelheid eiwit van eigen land.
- Er is veel winst geboekt in het terugdringen van het kunstmestgebruik en een secuurdere timing van de bemesting in de afgelopen 20 jaar. De kringloop helemaal sluiten gaat in veenweidegebieden sowieso niet lukken. Beperkte mogelijkheid ligt in het stimuleren van behoud van blijvend grasland (al is dat in Waterland-Oost al vrijwel het geval: er is weinig maïsteelt en er vindt weinig graslandvernieuwing plaats) en een nog betere afstemming en timing van de mestgift.
- Er zijn verhoudingsgewijs meer biologische bedrijven in Waterland-Oost in vergelijking met de rest van Nederland (in Waterland 7 % van de bedrijven, in Nederland gemiddeld

3,7 % in 2019). Doordat de bedrijfsvoering in Waterland-Oost extensiever is in vergelijking met andere gebieden in Nederland is de stap naar biologisch kleiner.

- Er zijn redelijk veel agrarische bedrijven die aan verbreding doen en de verbinding zoeken met de stedelijke omgeving. Denk daarbij aan bedrijven met recreatie, zorg, vergaderlocatie, kinderdagverblijf, boerderijwinkel en boerderijeducatie.
- Bijna alle agrarische bedrijven doen aan natuurbeheer in de vorm van ANLb, particulier natuurbeheer of grondgebruik via TBO's. Slechts 7 % van de bedrijven heeft geen ANLb-pakketten. Sommige van deze bedrijven hebben echter wel particulier natuurbeheer, pachten grond van TBO's of doen op andere manieren aan weidevogelbeheer.

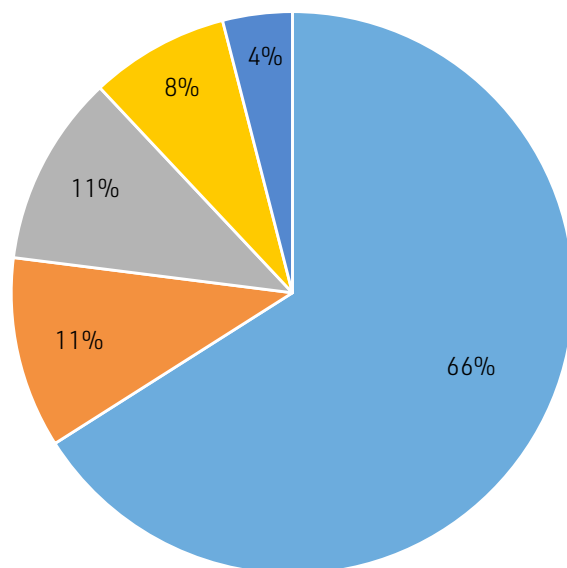

Agrarische bedrijven

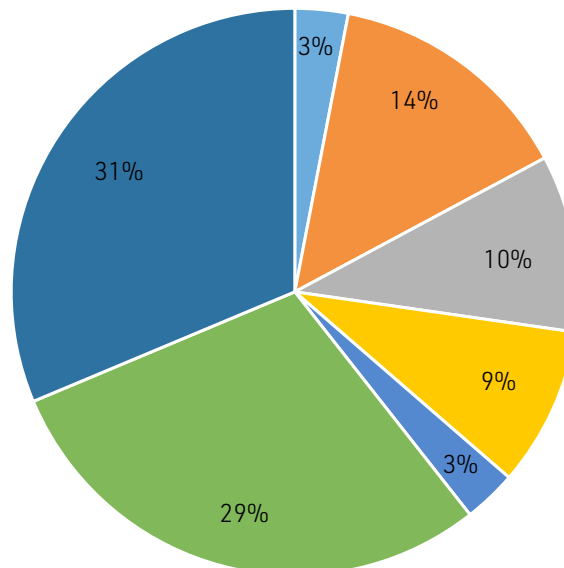

De stippen geven de locaties aan waar de bedrijfsgebouwen liggen van de 58 agrarische bedrijven in Waterland-Oost. 6 bedrijven die grond gebruiken binnen Waterland-Oost, liggen buiten het gebied.

Hoofdactiviteit bedrijven

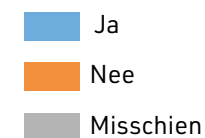
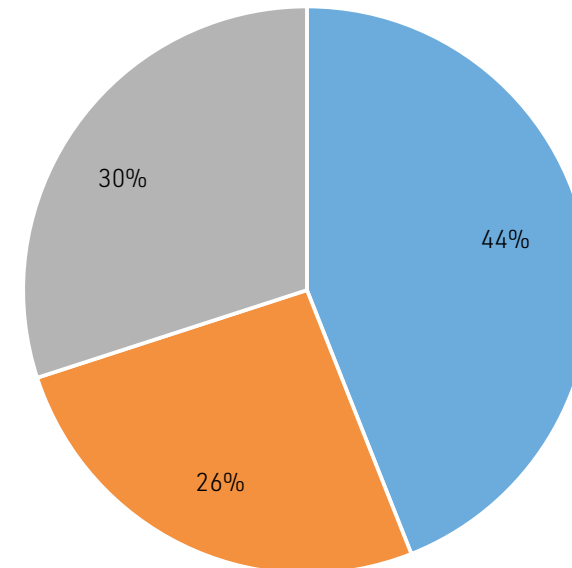

Nevenactiviteit bedrijven

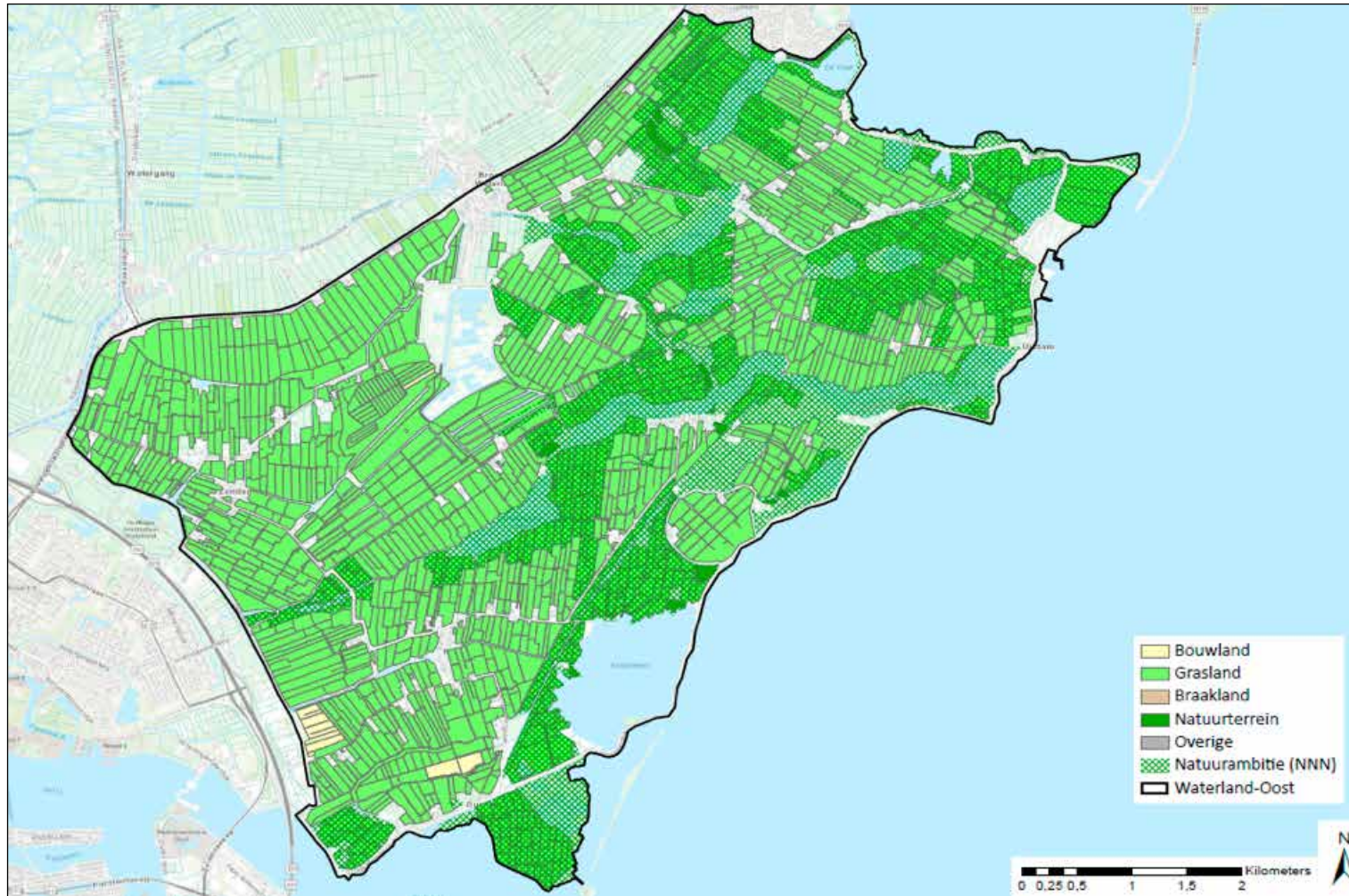
32 % van de bedrijven heeft een agrarische neventak zoals paarden(pension) of schapen. Er zijn 13 bedrijven met meer dan één neventak. Dit zijn vaak de bedrijven met activiteiten gericht op de stedelijke omgeving. Denk hierbij aan zorg, boerderijwinkel, recreatie en overnachting, kinderdagverblijf, boerderijeducatie en verhuur vergaderlocaties.

Is er opvolging

In vergelijking met geheel Nederland zijn er in Waterland-Oost meer bedrijven waar opvolging aanwezig is. Er is wel verschil per deelgebied binnen Waterland-Oost (zie factsheets later in dit rapport).

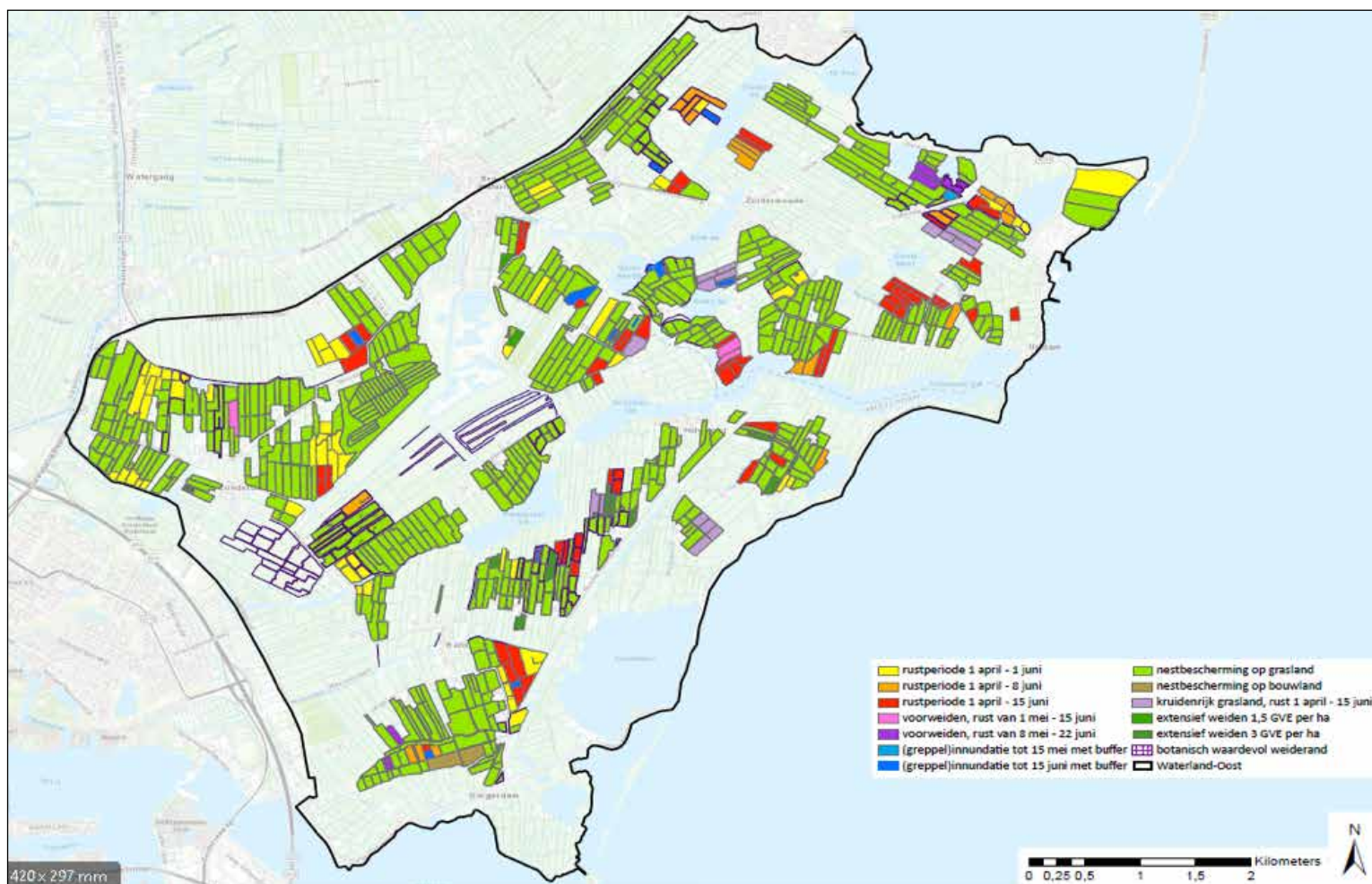
7. Grondgebruik

Bijna geheel Waterland-Oost bestaat uit (blijvend) grasland en wordt door de agrariërs uit het gebied beheert. Ook de gronden die in eigendom zijn van de TBO's .

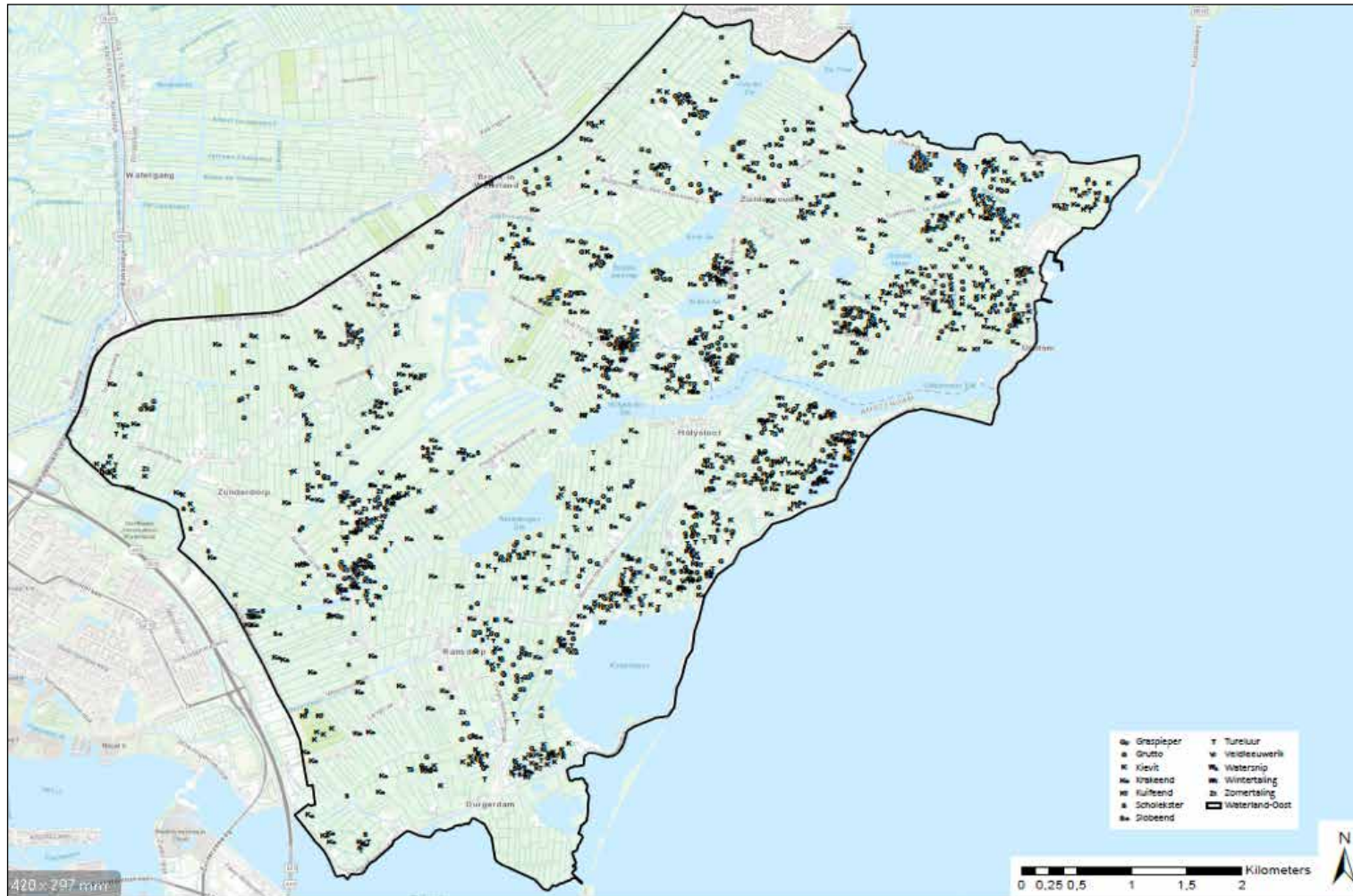
Bron:
Perceelsregistratie

Anlb-pakketten in Waterland-Oost (2021)

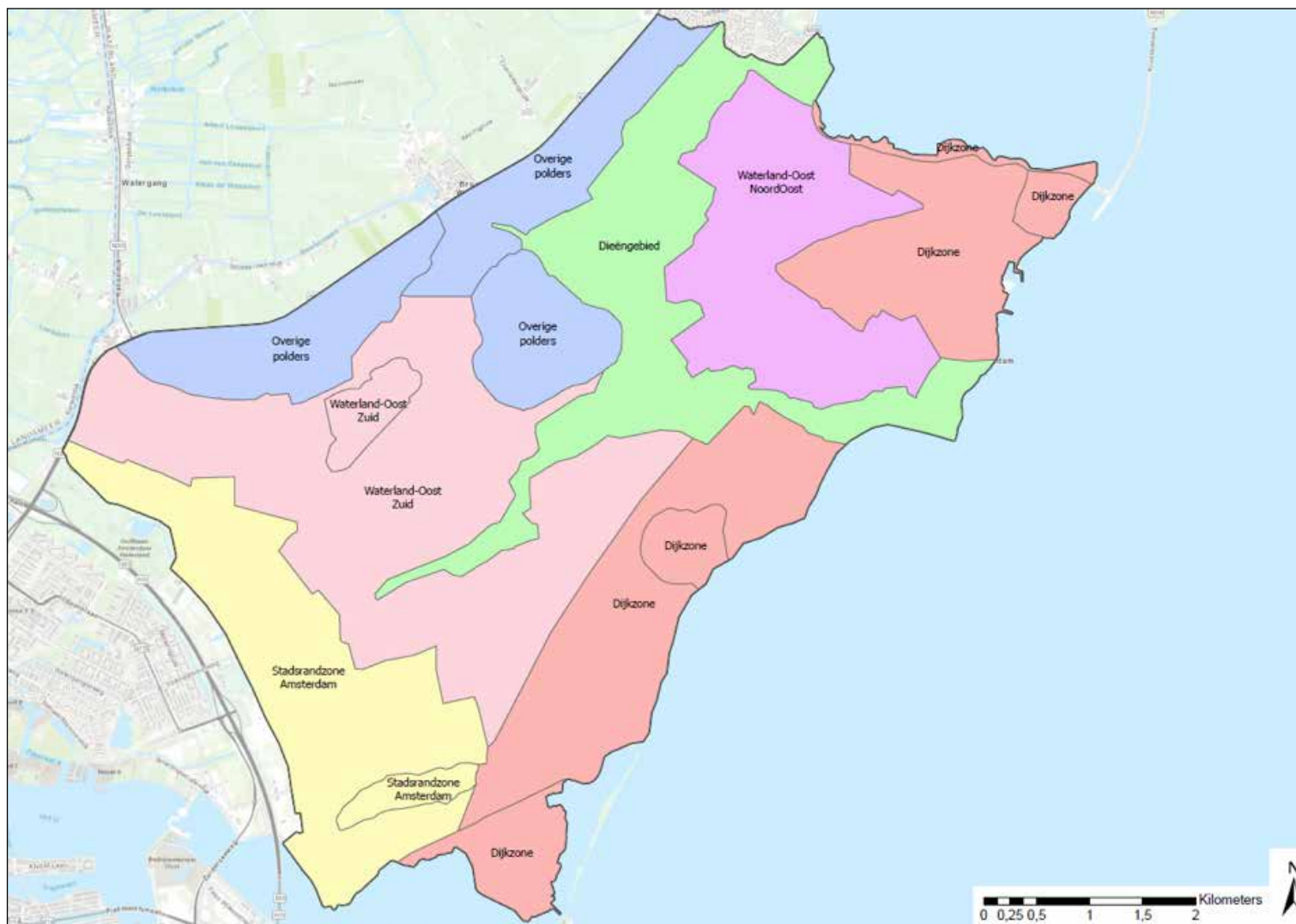
Bijna alle agrarische bedrijven doen aan natuurbeheer. Slechts 7% van de bedrijven heeft geen ANLb-pakketten. Sommige van deze bedrijven hebben echter wel particulier natuurbeheer, huren grond van TBO's of doen op andere manieren aan weidevogelbeheer.

De weidevogeltellingen (2019)

Waterland-Oost is in deelgebieden nog steeds een belangrijk broedhabitat voor weidevogels. Om ook in de toekomst te zorgen voor duurzaam weidevogelbeheer zijn, naast goed weidevogelbeheer door boeren, belangrijke randvoorwaarden; de aanpak van predatie en ganzen.

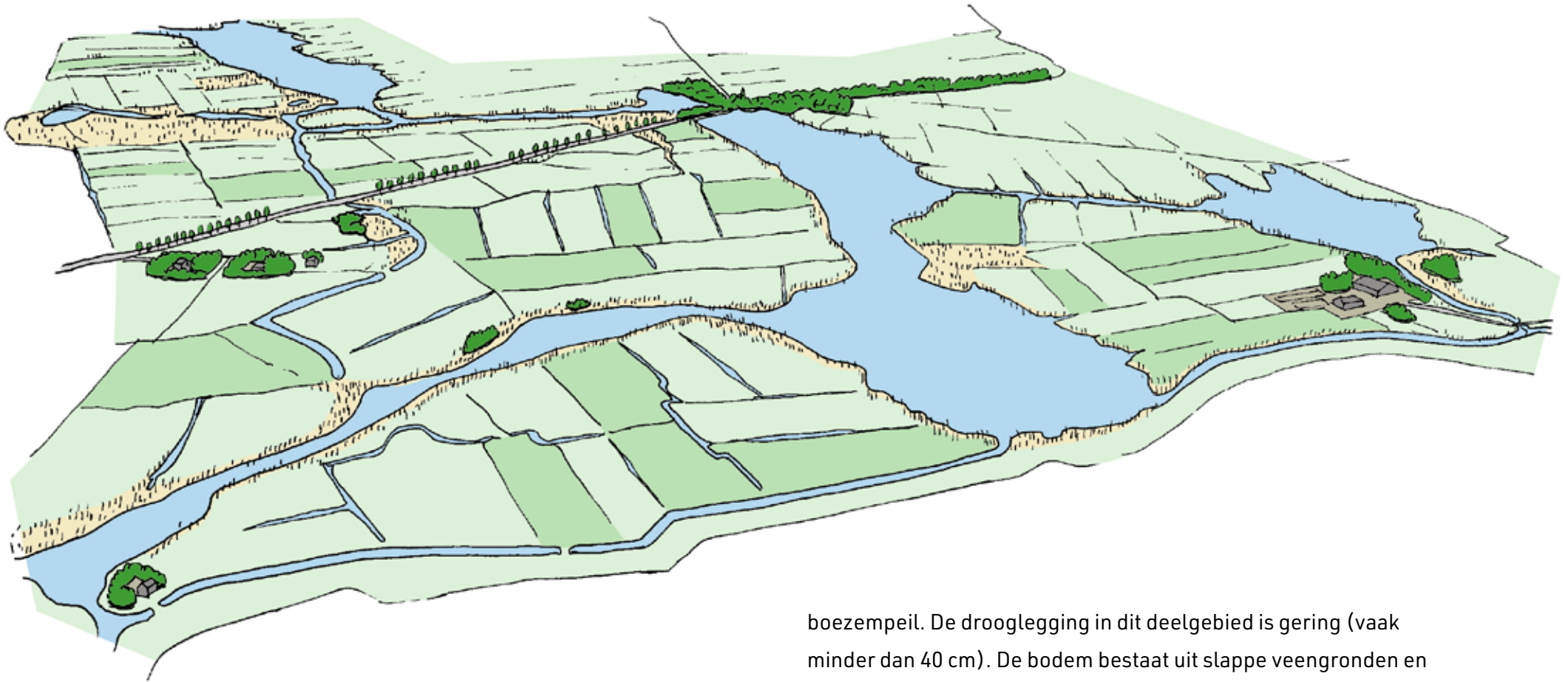
Gebiedsindeling

Aan de hand van landschappelijke gebiedskenmerken (grondsoort, waterpeil, waterlopen, polders) is Waterland-Oost opgedeeld in 'logische' deelgebieden. Per deelgebied hebben we uitgewerkt hoe de agrarische sector is vertegenwoordigd en welke gebiedsopgaves er liggen.

8. Overzichtsschets en infographics deelgebieden

Gebied	agrarisch in gebruik	ANLb	NNN ambitie	NNN gereali-seerd	SBB		GVE/ha	natuur-inclusief met legsel-beheer %	natuur-inclusief zonder legsel-beheer %
Dieengebied	216,62	55,98	172,03	110,29	123,80		2,10	86,6%	46,7%
Dijkzone	438,31	160,69	311,14	231,94	226,14		1,97	73,2%	47,0%
Stadsrandzone Amsterdam	422,57	114,44	30,80	21,10	19,65		2,34	44,8%	22,8%
Waterland-Oost Noord	355,91	157,75	68,16	19,76	5,02		1,92	49,7%	24,4%
Waterland-Oost Zuid	738,02	433,26	88,65	59,17	72,65		1,75	71,2%	28,3%
Overige polders	400,51	211,41	45,96	25,16	23,27		2,11	62,2%	28,7%
TOTAAL	2571,94	1133,53	716,74	467,43	470,53	gemid-deld:	2,01	64,1%	31,7%
		44,1%	27,9%	18,2%	18,3%				

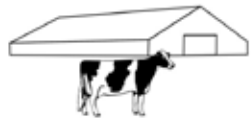
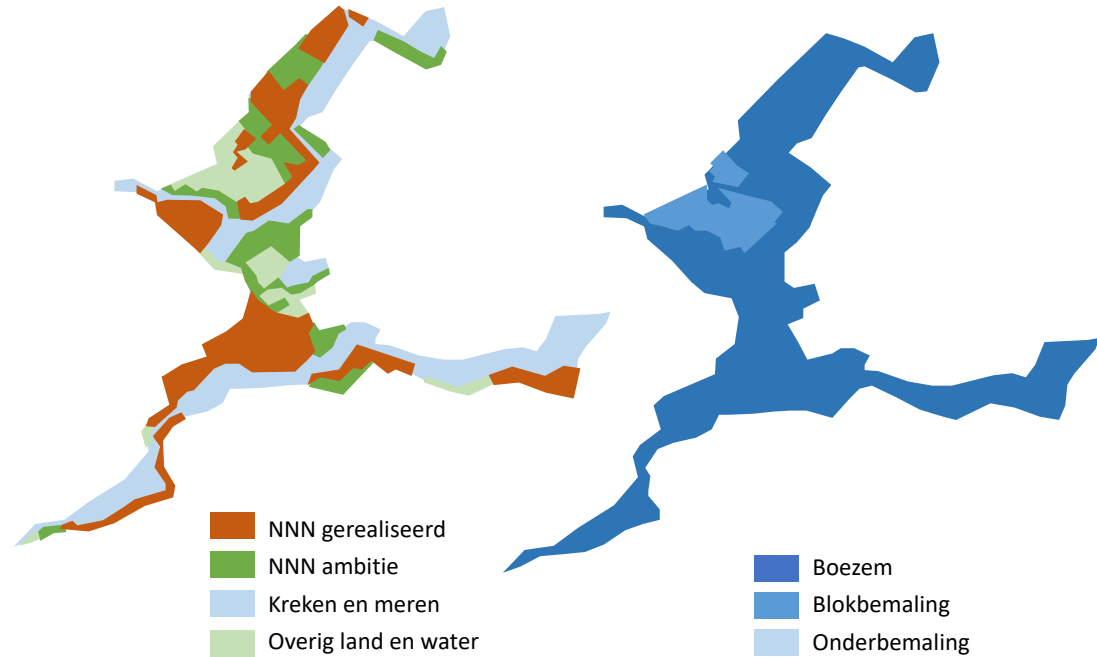
Dieëngebied

De oude kreekrestanten of 'Dieën' dooraderen Waterland-Oost en vormen belangrijke landschappelijke en ecologische dragers. Vrijwel het gehele gebied is onderdeel van het NNN en ligt op

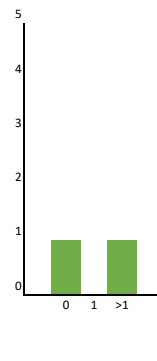
boezempeil. De drooglegging in dit deelgebied is gering (vaak minder dan 40 cm). De bodem bestaat uit slappe veengronden en jonge kleigronden. De agrarische bedrijven in dit gebied zijn dan ook vrij extensief en spelen een actieve rol in het natuurbeheer. Ze zijn nog volop in ontwikkeling en één bedrijf doet ook veel aan verbreding met recreatieve neventakken. Grootste beleidsopgave in dit gebied is de verdere realisering van het NNN.

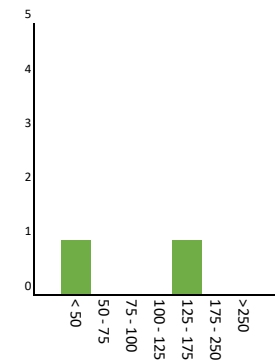
Dieëngebied

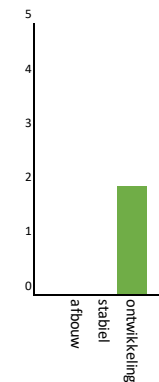
2 melkveebedrijven

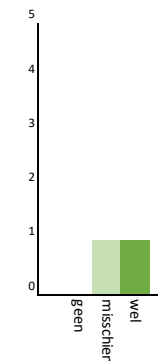
neventakken

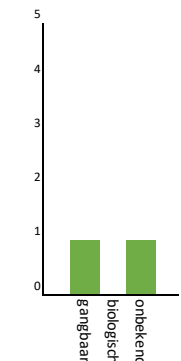
bedrijfs grootte (GVE-classes)

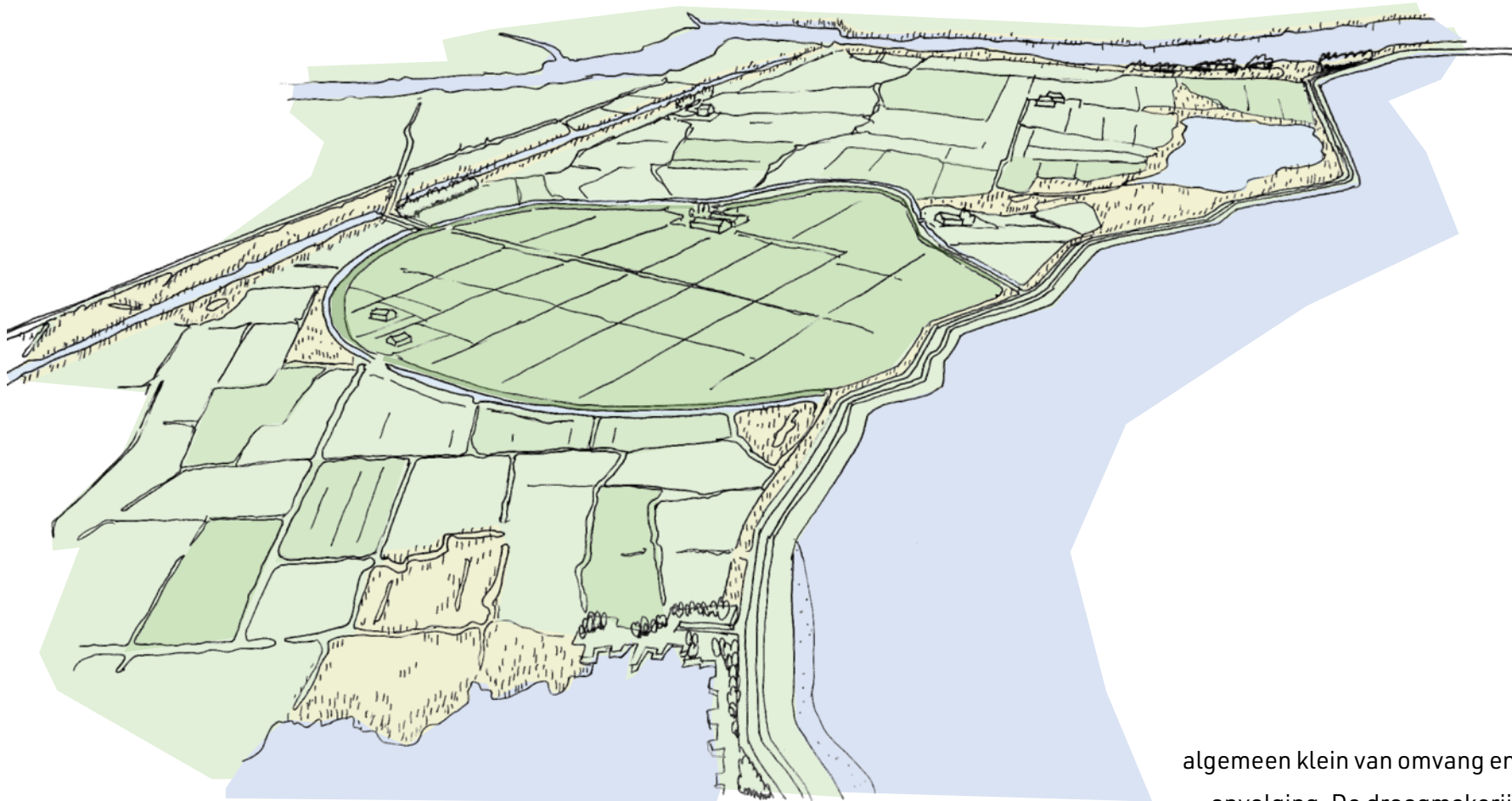
fase

opvolger

bedrijfs vorm

Dijkzone

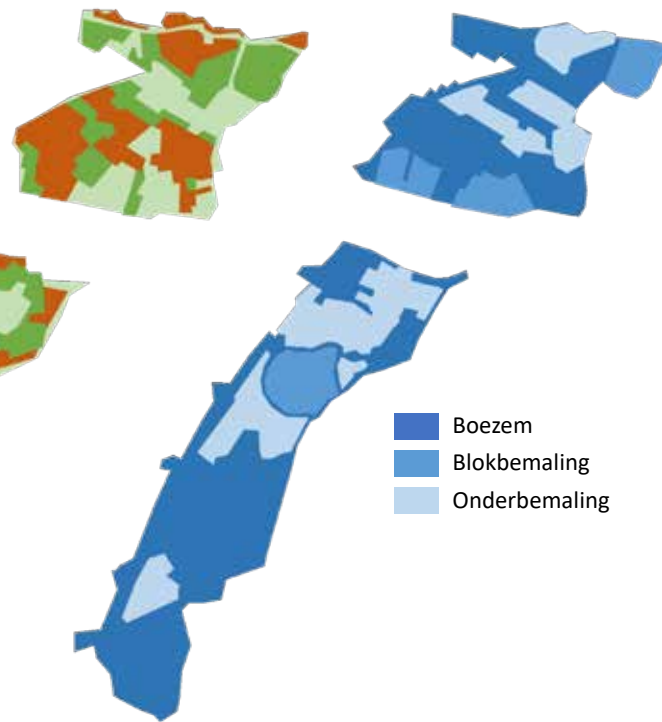
De zone langs de Markermeerdijk heeft een kleinschalige afwisseling van natuurgebieden, recreatievoorzieningen en landbouwbedrijven, met de dijk als verbindende route. Hieraan ligt Marken als grote toeristische trekker. De landbouwbedrijven zijn divers, over het

algemeen klein van omvang en vaak zonder opvolging. De droogmakerij Blijkmeerpolder heeft een steviger bodem en wat grootschaliger karakter dan de omliggende veengebieden. De veengebieden liggen overwegend op boezempeil en hebben een geringe drooglegging van minder dan 40 cm. Wel liggen er enkele onderbemalingen. Grote opgaven hier zijn de dijkverzwaring en de realisering van het NNN.

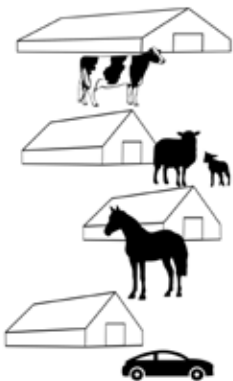

Dijkzone

- NNN gerealiseerd
- NNN ambitie
- Kreeken en meren
- Overig land en water

- Boezem
- Blokbemaling
- Onderbemaling

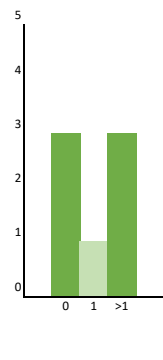

2 melkveebedrijven

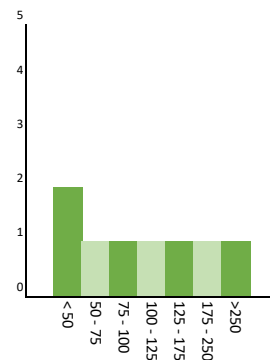
1 schapenbedrijf

1 paardenbedrijf

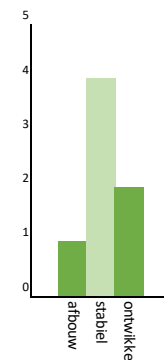
1 baan buiten de deur

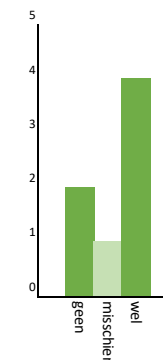
neventakken

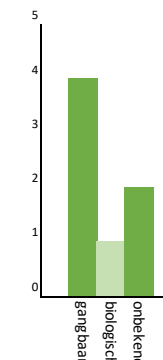
bedrijfsomvang
(GVE-klassen)

fase

opvolger

bedrijfsvorm

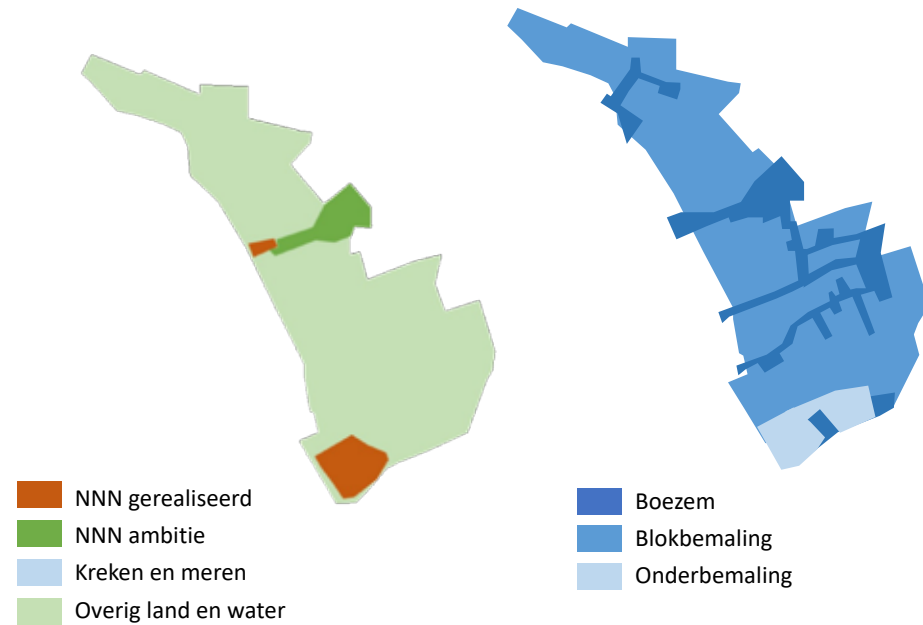
Stadsrandzone Amsterdam

Langs de stadsrand van Amsterdam is het veenpakket het dikst, met een goed veraarde bovenlaag. Er liggen grote blokverkavelingen met een drooglegging van 40 tot 60 cm. In de ruilverkaveling zijn hier grotere melkveebedrijven terecht gekomen, primair gericht op voedselproductie. Daarnaast liggen er enkele kleinere bedrijven

met neventakken gericht op de nabijgelegen stad. Het landschap is vrij open en grootschalig, met minder natuur. De recreatiedruk en ook de gronddruk van investeerders zijn groot. Opgaven zijn hier de bodemdaling en de opvang van de recreatie uit de stad. De stad biedt ook kansen voor verdere verbreding en korte ketens.

Stadsrandzone Amsterdam

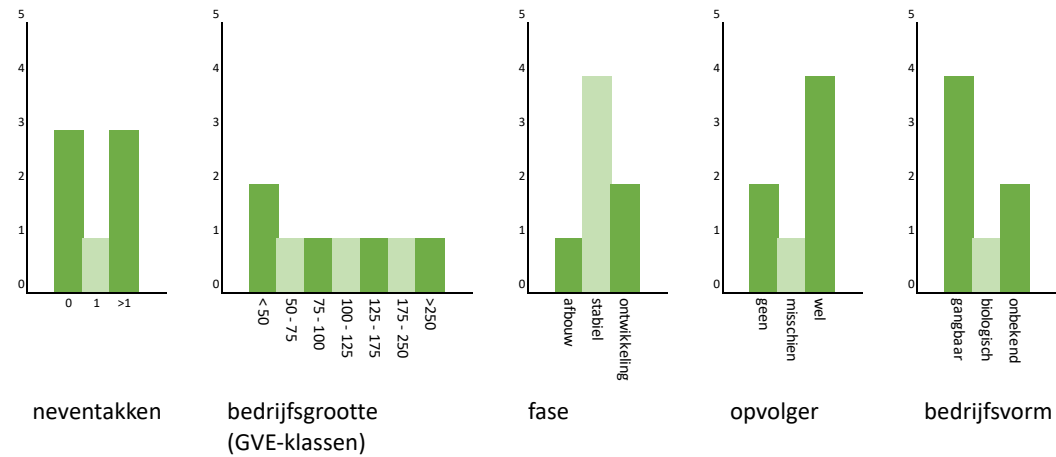
5 melkveebedrijven

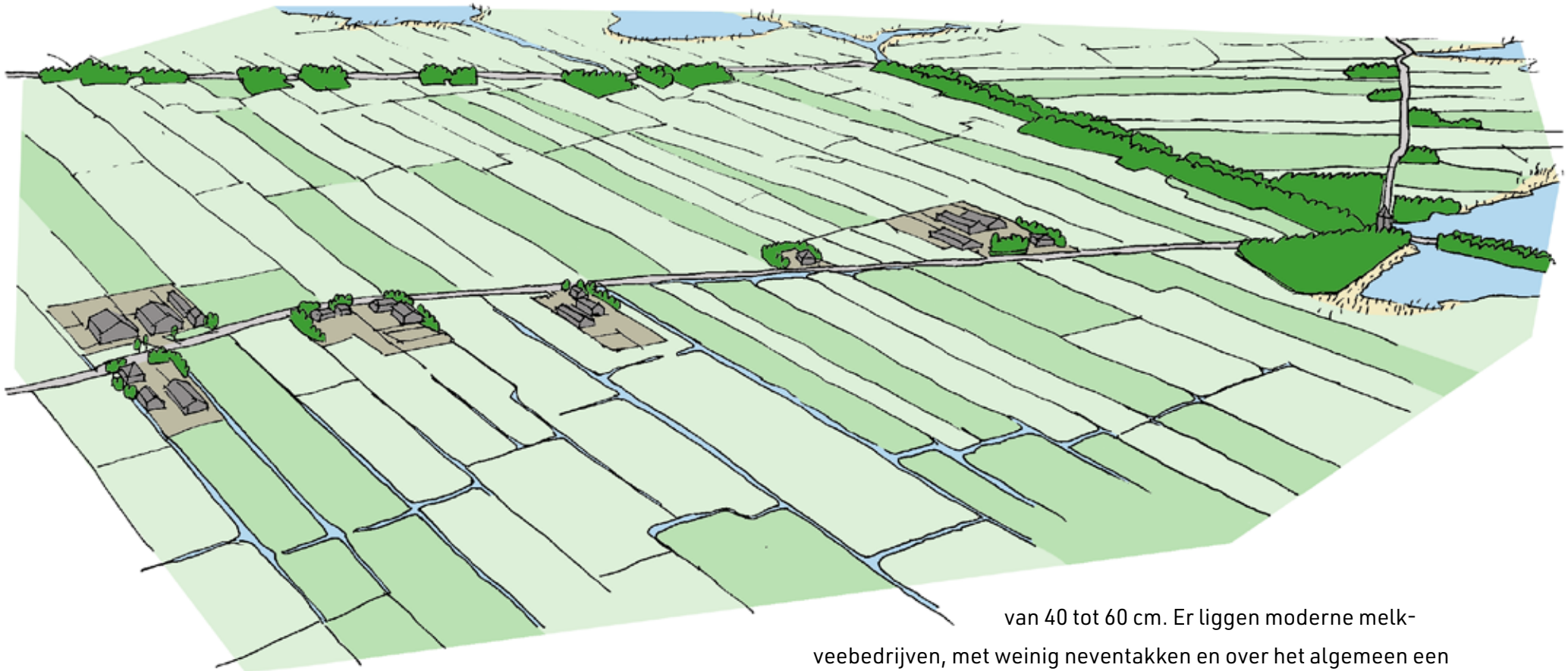

1 vleesveebedrijf

1 schapenbedrijf (hobby)

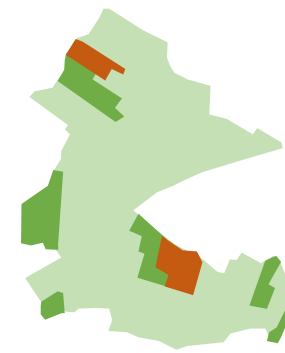

Waterland-Oost Noord

Dit gebied ligt tussen de dijkzone en het Dieëngebied en is een open en grootschalig weidegebied. In het kader van de ruilverkaveling Waterland-Oost is in het verleden een aantal nieuwe boerderijlinten en grote blokbemalingen aangelegd, met een drooglegging

van 40 tot 60 cm. Er liggen moderne melkveebedrijven, met weinig neventakken en over het algemeen een goed toekomstperspectief. De meeste bedrijven zijn actief met weidevogelbeheer en sommige hebben ruige mest voor de bemesting van de extensief gebruikte hooilanden en jongveeweiden. Aan de randen zijn gronden begrensd als NNN. Een deel hiervan moet nog gerealiseerd worden. Er ligt nog een grote opgave om dit te combineren met het agrarisch gebruik.

Waterland-Oost Noord

- NNN gerealiseerd
- NNN ambitie
- Kreeken en meren
- Overig land en water

- Boezem
- Blokbemaling
- Onderbemaling

7 melkveebedrijven

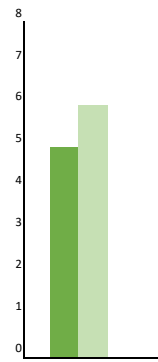
1 geitenbedrijf

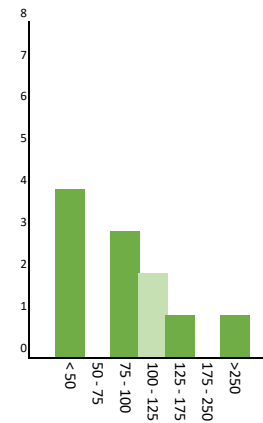
1 paardenbedrijf

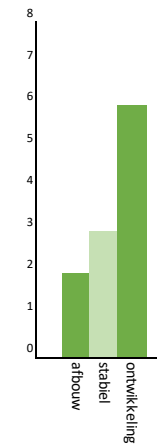
2 loonwerkbedrijven

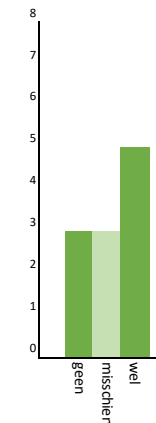
neventakken

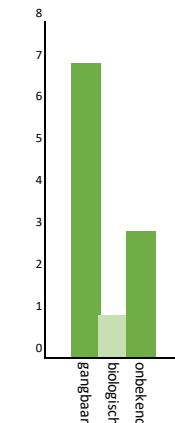
bedrijfs grootte (GVE-classes)

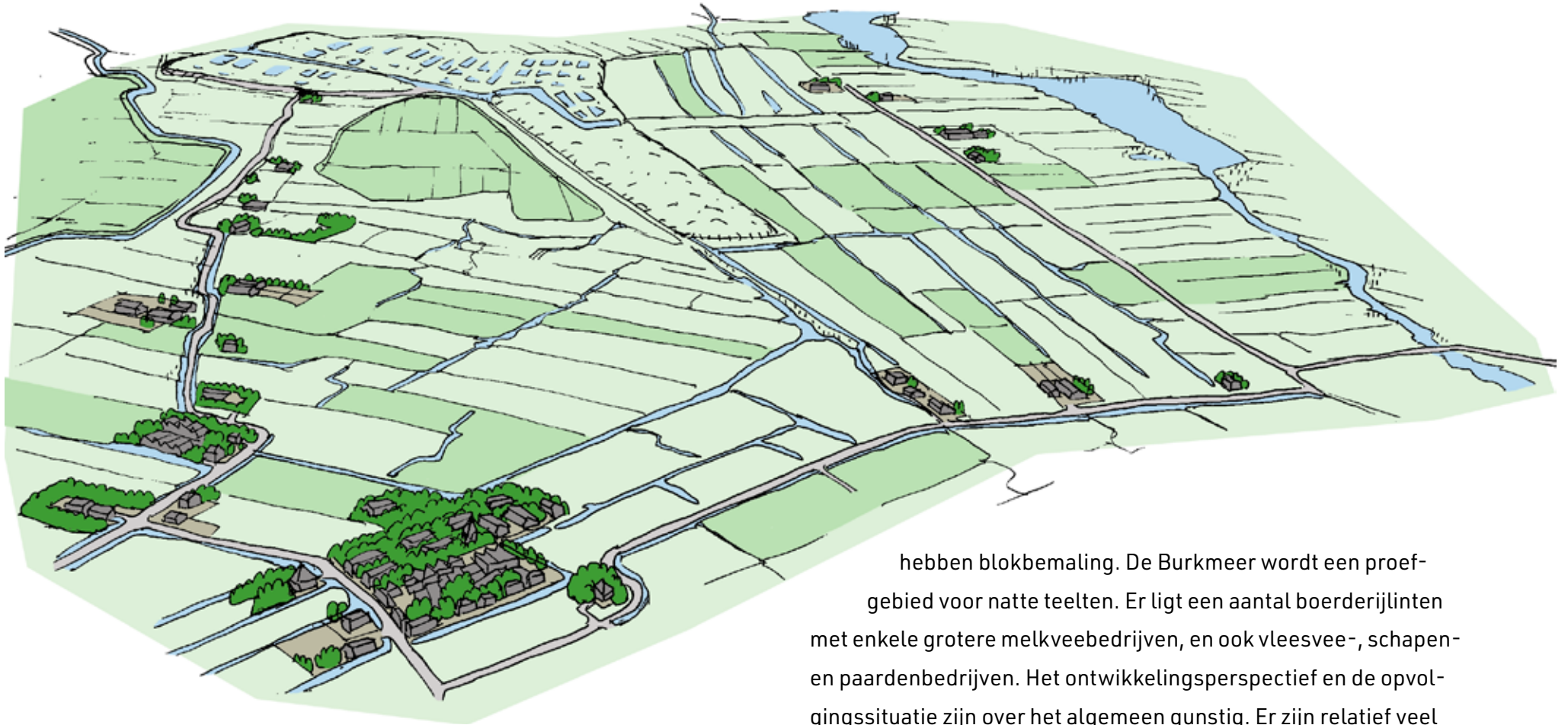
fase

opvolger

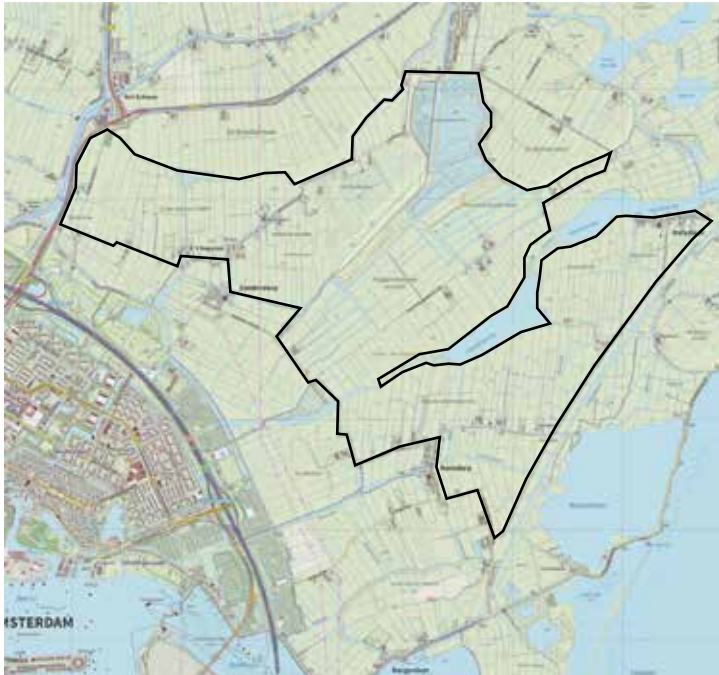
bedrijfsvorm

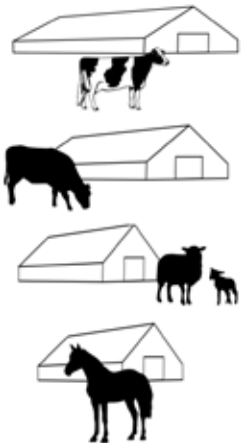
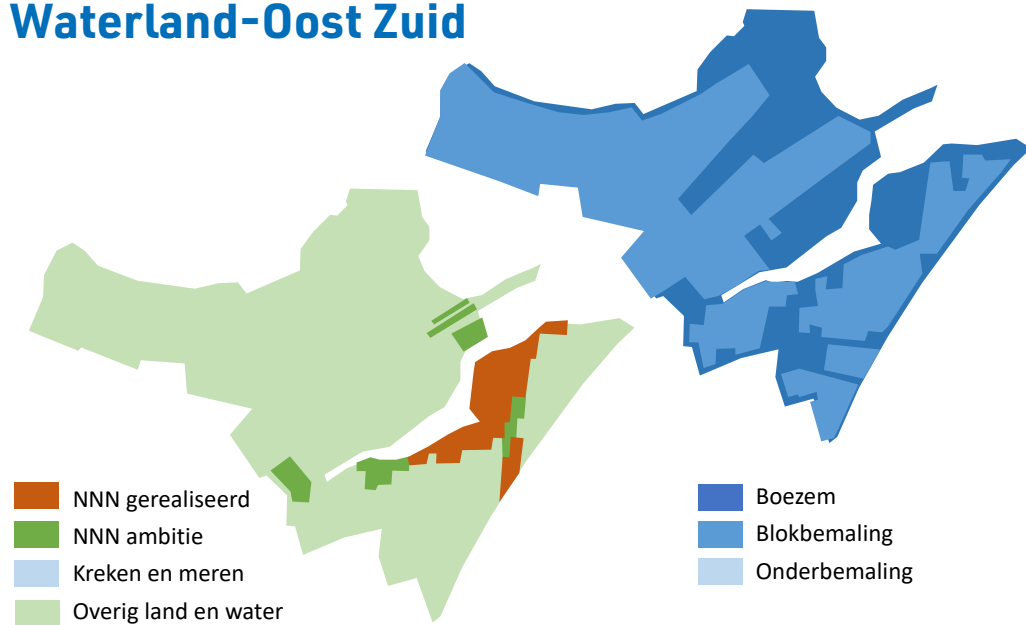
Waterland-Oost Zuid

Dit is het centrale weidegebied van Waterland-Oost, met aan de randen de karakteristieke dorpen van Zunderdorp, Ransdorp, Holysloot en Broek-in-Waterland, en aan de noordrand de Volgermeerpolder als groot recreatiegebied. De open landbouwgronden

hebben blokbemaling. De Burkmeer wordt een proefgebied voor natte teelten. Er ligt een aantal boerderijlinten met enkele grotere melkveebedrijven, en ook vleesvee-, schapen- en paardenbedrijven. Het ontwikkelingsperspectief en de opvolgingssituatie zijn over het algemeen gunstig. Er zijn relatief veel neventakken, 5 biologische bedrijven en evenzovele bedrijven die ruige mest gebruiken. Hoewel er relatief weinig NNN is begrensd, doen veel bedrijven aan weidevogelbeheer, met vaak goede resultaten. Opgaven hier zijn vooral de bodemdaling en de opvang van de recreatieve uitloop van Amsterdam.

Waterland-Oost Zuid

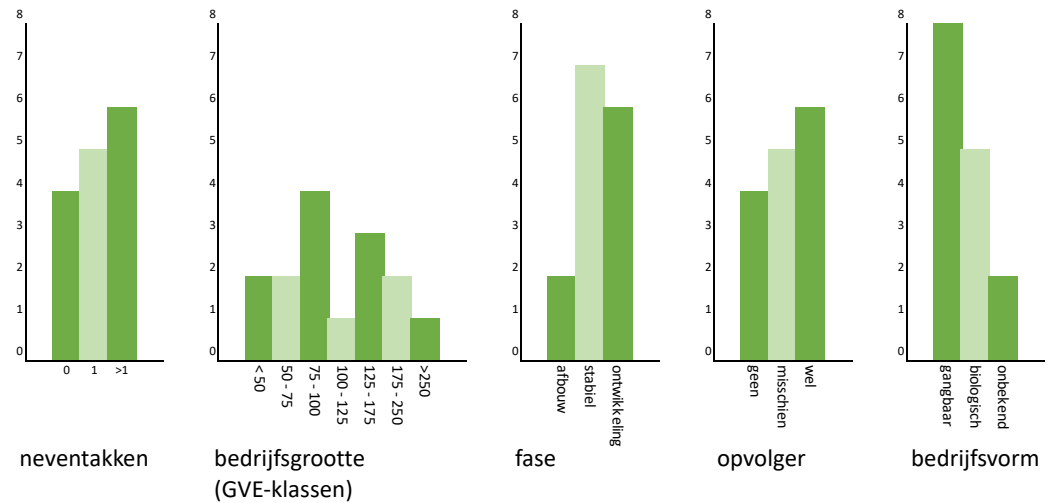

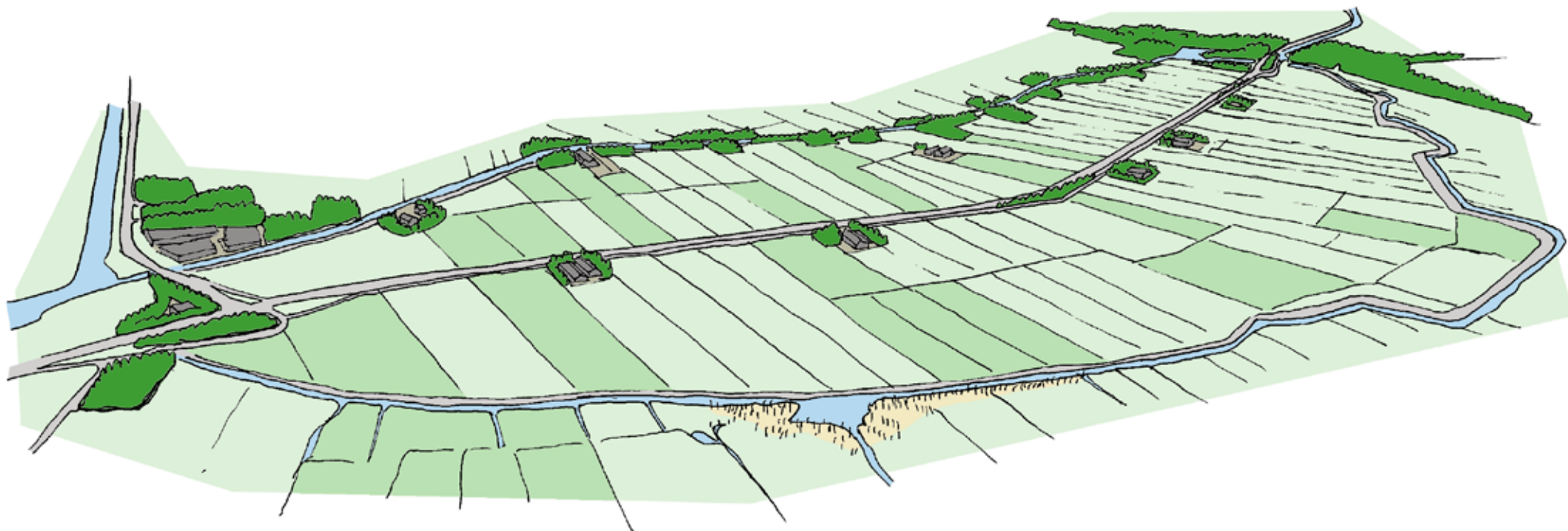
9 melkveebedrijven

3 vleesveebedrijven

1 schapenbedrijf

2 paardenbedrijven

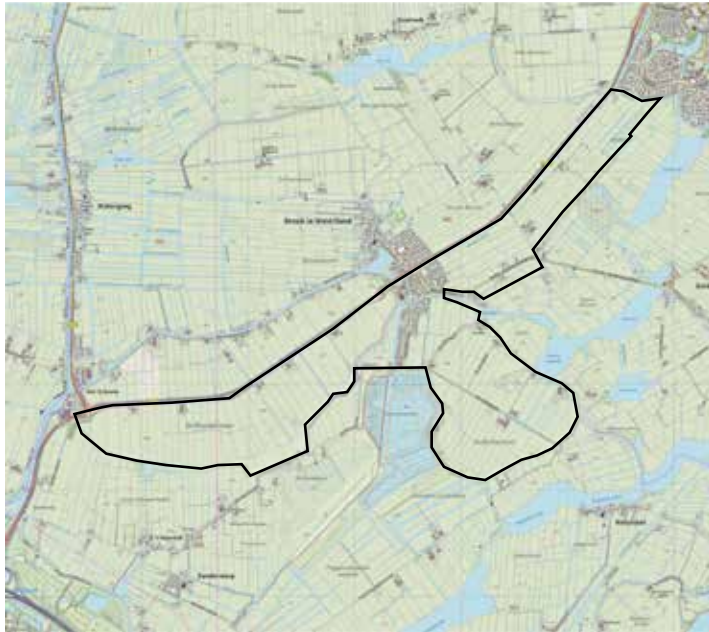

Overige polders

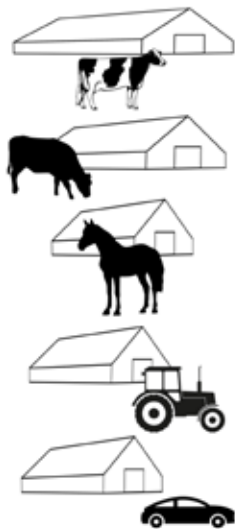
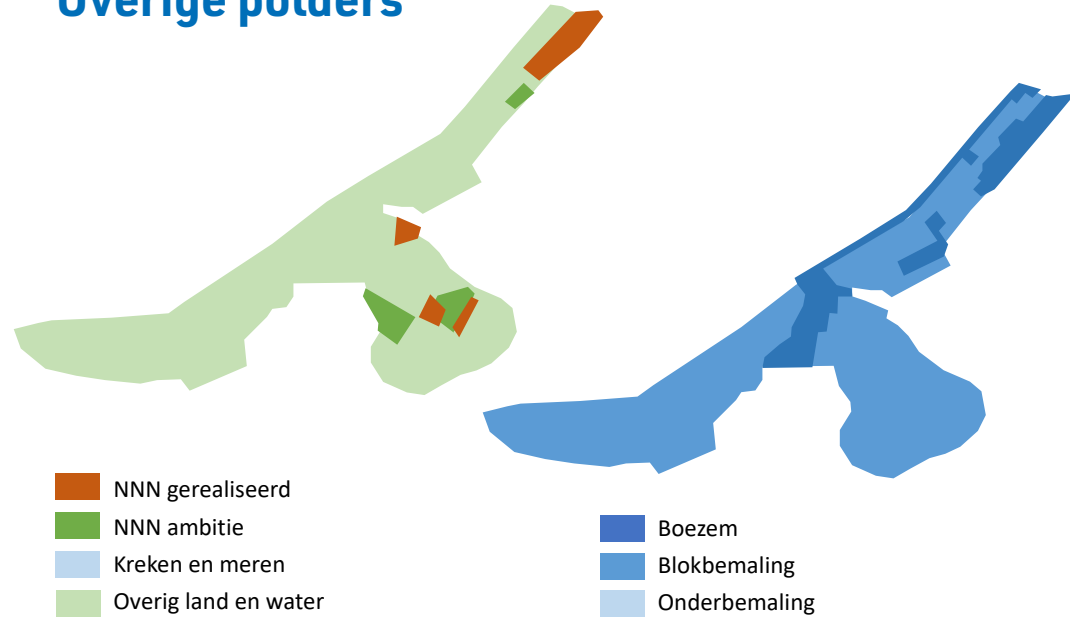
In de westflank van Waterland-Oost liggen de grote droogmakerijen van de Broekermeer en de Belmermeer en het open poldergebied langs de N247 tussen Broek-in-Waterland en Monnickendam.

De droogmakerijen hebben een venige of moerige bovengrond op klei en liggen ongeveer 3 m lager dan het veengebied. Het veengebied heeft een zavel- of kleidek met een minerale eerdlaag.

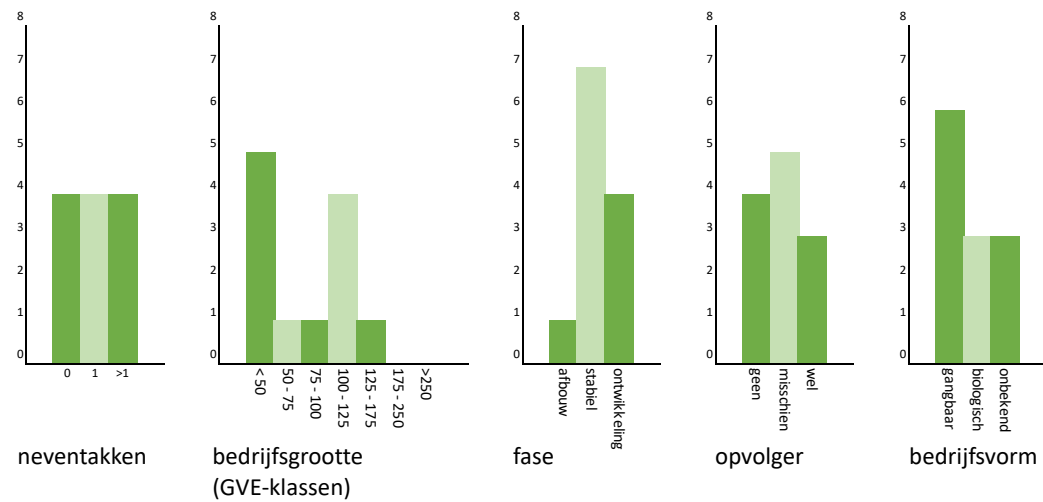
Dit zijn gebieden meer gericht op voedselproductie met eigen blokbemalingen en minder natuur. Langs de N247 en in de Belmermeer liggen heel diverse bedrijven: zowel moderne melkveebedrijven, als (hobby)bedrijven met paarden, vleesvee of zoogkoeien en neventakken in de sfeer van recreatie, zorg of loonwerk. Een beleidsopgave die hier speelt is bodemdaling.

Overige polders

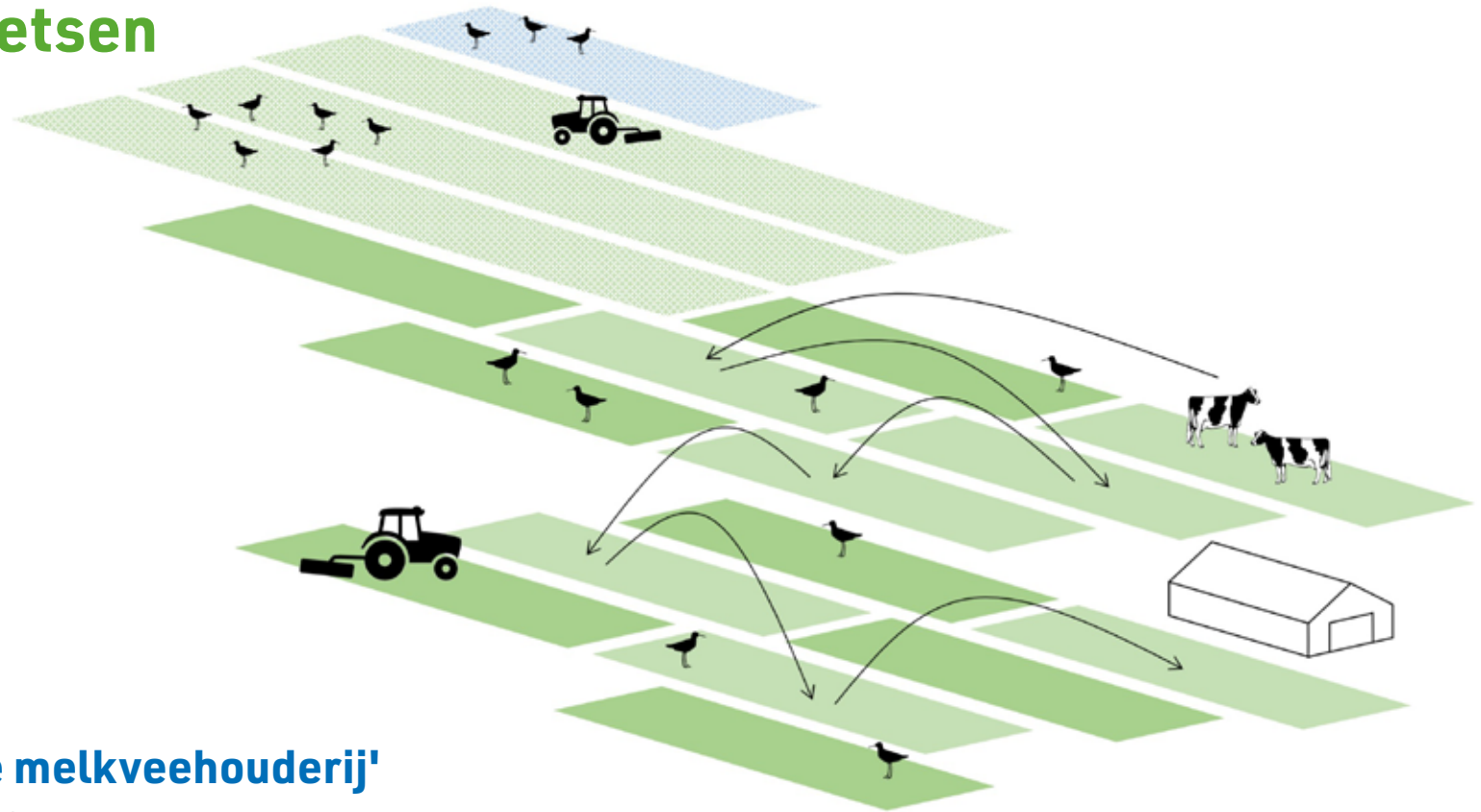

- 5 melkveebedrijven
- 2 zoogkoeienbedrijven
- 2 paardenbedrijven
- 1 loonwerkbedrijf
- 2 baan buiten de deur

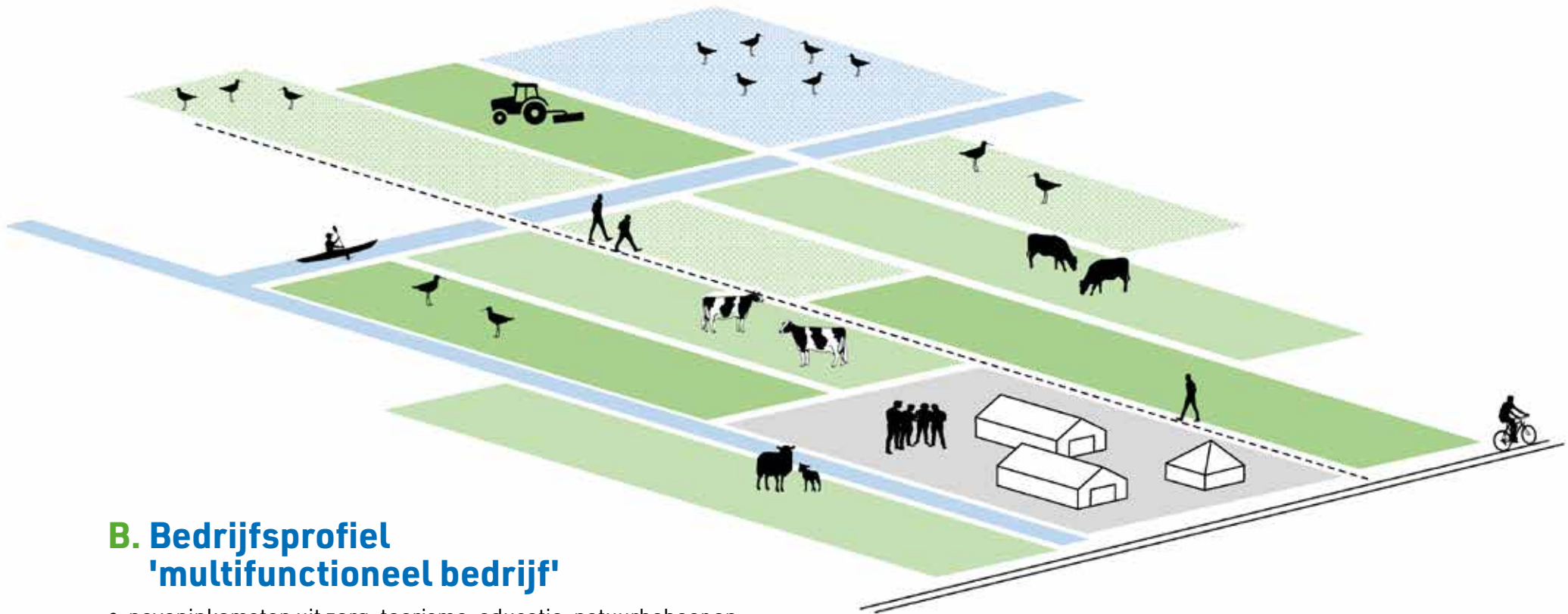
9. Bedrijfsschetsen

Aan de hand van drie bedrijfsschetsen worden drie kenmerkende en veelvoorkomende bedrijfsstijlen getoond binnen Waterland-Oost. Ook combinaties van deze bedrijfsstijlen zijn aanwezig in het gebied.

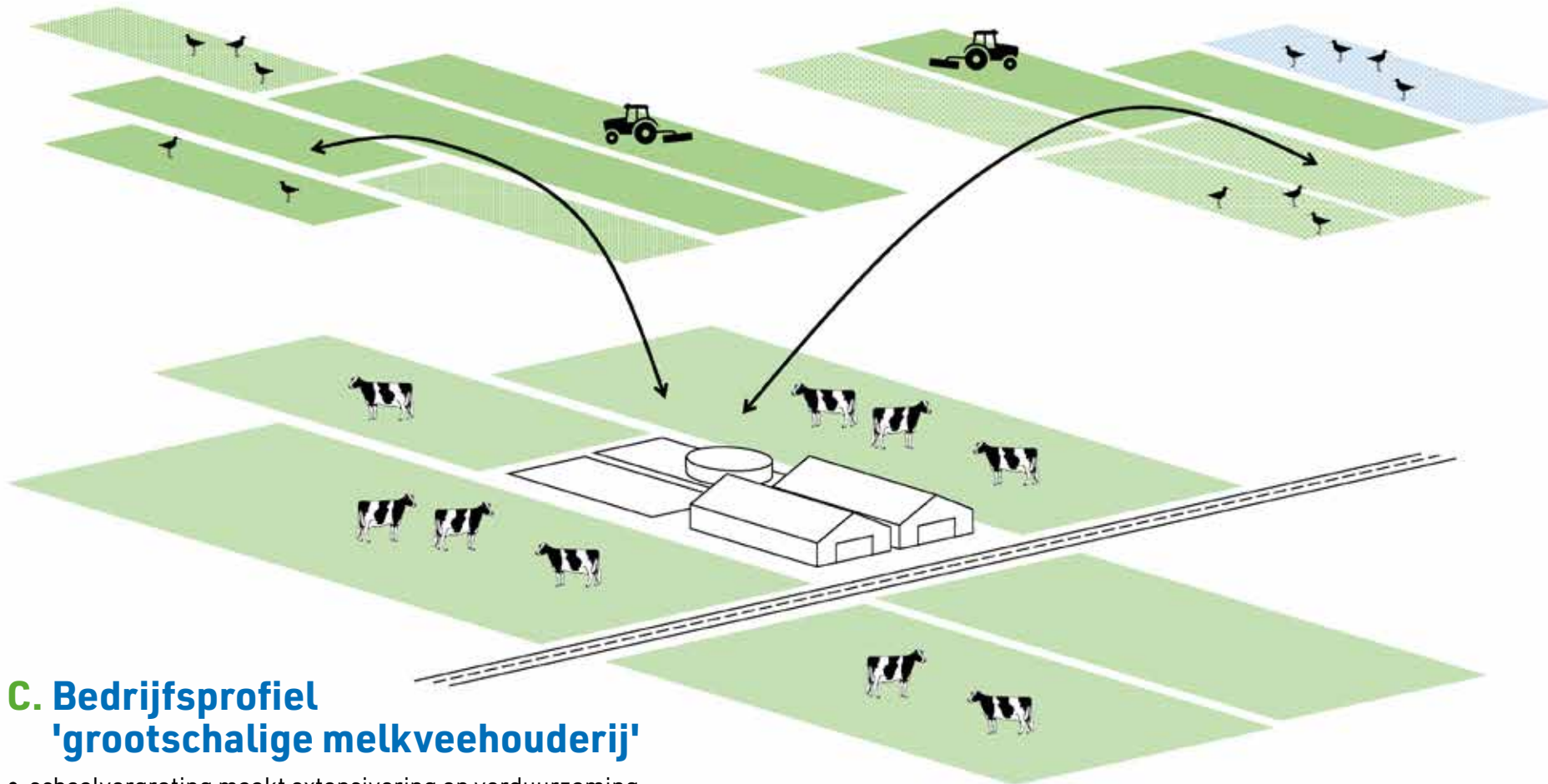
A. Bedrijfsprofiel 'natuurinclusieve melkveehouderij'

- optimale benutting grasproductie door kortdurende roulerende beweiding in kleine percelen op de huiskavel, waardoor tevens optimale differentiatie ontstaat voor weidevogels ('mozaïek-beheer')
- maximale eigen eiwitvoorziening (> 65%) door goede balans weiland en hooiland
- optimale nutriëntenhuishouding door combinatie ruige mest (vooral op veldkavels en 'voorjaarsweiden') en vloeibare mest (vooral op gemaaide huispercelen)
- geen mestoverschot door goede balans tussen aantal dieren en oppervlakte land (grondgebondenheid)

B. Bedrijfsprofiel 'multifunctioneel bedrijf'

- neveninkomsten uit zorg, toerisme, educatie, natuurbeheer en eigen verwerking en afzet van boerderijproducten
- allerlei vormen en combinaties zijn mogelijk, afhankelijk van locatie, ondernemer en regelgeving
- agrarische activiteit blijft de basis
- nabijheid van stad en toeristische trekkers en goede aansluiting op recreatief netwerk zijn voordelen
- grondgebruik over het algemeen relatief divers en extensief, goed inpasbaar in kleinschalig landschap en gunstig voor realisering duurzame kringlopen (eigen eiwitvoorziening, gesloten nutriëntenbalans)
- over het algemeen relatief arbeidsintensief, bijdragend aan behoud van lokale werkgelegenheid

C. Bedrijfsprofiel 'grootschalige melkveehouderij'

- schaalvergroting maakt extensivering en verduurzaming mogelijk met behoud van productiviteit
- bijvoorbeeld door investering in diervriendelijke, emissie-arme stallen en technologische vernieuwing (precisielandbouw) en door meer ruimte voor eigen voederwinning en mestafzet (gesloten kringlopen)
- huiskavel relatief intensief beweid, veldkavels voor hooiland en jongeveeweide
- relatief grote transportafstanden door verspreid grondbezit
- combinatie met agrarisch natuurbeheer op veldkavels mogelijk

Toekomst

10. Trends

- Er verdwijnen steeds meer agrarische bedrijven. De komende 10 jaren waarschijnlijk 20 % of meer. Dit biedt ruimte voor extensivering. Anderzijds bestaat er ook het gevaar dat gronden niet meer gebruikt gaan worden en verruigen.
- Keten komt met steeds meer protocollen. Die dragen bij aan natuurinclusieve en kringlooplandbouw. En vragen tegelijk ook dat bedrijven meegaan met nieuwe ontwikkelingen op het gebied van natuur en biodiversiteit, kenmerkend en beleefbaar landschap, gezonde bodem, schoon water en klimaat. Centraal daarin blijft binnen de bedrijven de productie van melk en vlees staan. Hoe hier totaal invulling aan wordt gegeven hangt erg af van de bedrijfsstijl van de ondernemer.
- Een steeds kritischer burger / consument, die vraagt lokale/ regionale en groene producten. Dit biedt kansen op de regionale en streek-eigen markt en het dichterbij elkaar brengen van stad en platteland. Daartegenover staat dat de burger ook steeds kritischer is op de vergroening van de landbouw.
- Toename aan recreanten op het platteland. Het platteland wordt het alternatieve park. Dat leidt op sommige plekken tot meer drukte en spanning tussen recreatie- en landbouwverkeer. Het biedt ook kansen voor inkomsten uit neventakken, zoals theetuin, verhuur bootjes, bed & breakfast.
- Toename gebruik social media. Dit biedt individuele boeren de mogelijkheid om hun bedrijf te promoten. Aan de andere kant is ook een polarisatie te zien op social media, waardoor het onbegrip tussen boer en burger / overheid wordt vergroot.
- Gebiedsgericht werken, waarbij alles tegelijk moet worden opgelost in een gebied. Dit biedt kansen in een gebied om problemen in relatie tot elkaar aan te pakken en het gebied te ontwikkelen voor de toekomst. De vraagstukken kunnen daarbij in totaliteit echter te groot en complex worden. Boeren zien door de bomen het bos niet meer en zien het als bedreiging. Processen duren erg lang, oplossingen blijven daardoor uit.
- Bestuurders willen veelal snel oplossingen, passend binnen hun

bestuursperiode. Veranderingen in de landbouw vragen veelal meer tijd, soms wel een periode van een generatie. Dit kan spanning meebrengen in het oplossen van problemen of het inzetten van nieuwe ontwikkelingen.

- In de genoemde complexiteit probeert de overheid grip te houden met regelgeving. Boeren willen als ondernemer denken in doelen en resultaten, waarbij ze vrij zijn de doelen te realiseren die passen bij hun ondernemersstijl. Zij worden uitgedaagd door doelen, maar krijgen weerstand door teveel regelgeving.
- Er wordt gedacht over stapeling van verdienmodellen. Die bieden perspectief voor de boeren om zich verder te ontwikkelen op natuurinclusief ondernemen of kringlooplandbouw. Dit systeem wordt breed omarmt, maar is kwetsbaar omdat het vraagt dat

iedereen (overheden, keten, terreinbeheerders, consument) hierin bijdragen. De toekomst zal leren of de stapeling van verdienmodellen echt gaat werken.

- Energietransitie is van invloed op het platteland. In een RES wordt het platteland meegenomen als zoeklocatie voor zonneweides of windmolens. Beiden zijn van invloed op de natuurwaarden, met name weidevogels, en landschap in het gebied. Het biedt agrarische ondernemers ook kansen om een bijdrage aan de energie transitie te leveren middels zonnecollectoren op staldaken en kleine windmolens.
- Projectontwikkelaars kopen grond en bedrijven op. Waardoor geen garantie meer op duurzaam agrarisch gebruik van het platteland. Natuur- en landschap komen daarbij in gevaar.

11. Beleidsontwikkeling

Binnen Waterland-Oost liggen veel beleidsopgaven van de overheden. Zowel op rijks-, provinciaal, waterschaps- als gemeentelijk niveau.

De belangrijkste daarin zijn op dit moment:

- Realisatie van NNN en behoud en herstel van biodiversiteit. De overheid vraagt dat bedrijven steeds natuurinclusiever worden.
 - De overheid vraagt steeds meer een gesloten kringloop en reductie van stikstofemissie. Deze kringloop kan op bedrijfsniveau al op regionaal niveau worden ingevuld.
 - Terugdringen bodemdaling en reductie van CO₂-emissie zijn de afgelopen vijf jaar actueel geworden. In het hele veenweidegebied in Nederland moet uiterlijk 2030 de uitstoot met 1 megaton CO₂ worden gereduceerd. Dit zal vooral door vernatting en verhoging van grondwaterstanden moeten gebeuren.
 - De landbouw, maar ook de kenmerkende veenweide natuur, vraagt voldoende water van goede kwaliteit. Droge zomers en een vergrote waterbehoefte in verband met het tegengaan van bodemdaling maken dit beleidsthema actueel.
- Het platteland van Waterland-Oost wordt steeds belangrijker voor recreant en toerist uit de omliggende steden. Druk op het gebied neemt toe. De overheid staat voor de uitdaging die recreatiebehoefte in balans te houden met de draagkracht van Waterland-Oost. Waar de druk op de infrastructuur steeds groter wordt door een toename van recreatieverkeer en het gebruik door landbouwverkeer.
 - Een groeiende vraag naar nieuwe woningen en woningbouwlocaties. Grote vraag is waar gaan we in de toekomst bouwen. In het weiland?

12. Scenario's

We zien 3 mogelijke scenario's voor de ontwikkeling van de landbouw in Waterland-Oost:

- **Scenario 1**
Autonome ontwikkeling zonder regie
- **Scenario 2**
Diversiteit in specialisatie
- **Scenario 3**
Grote bedrijven beheren het gebied

Deze scenario's zijn hierna beschreven.

Scenario 1 Autonome ontwikkeling zonder regie

In dit scenario gaan we er van uit dat de autonome ontwikkeling waarin de huidige trend van een regels en kader stellende overheid en een reactieve landbouw zich voortzet. Dit zal het volgende beeld geven:

- De overheid probeert beleidsdoelen te realiseren en agrarische bedrijfsvoering te reguleren via regelgeving. In plaats van de regie te nemen waarin het ondernemerschap en innovatiekracht van de agrarische ondernemers wordt gestimuleerd. Dit leidt tot een steeds grotere spanning tussen boeren enerzijds en overheid en maatschappij anderzijds. Samenwerking tussen partijen, zoals TBO en landbouw is er niet of gaat moeizaam, waarbij onderling vertrouwen gering is. Het oplossen van complexe problemen wordt steeds moeilijker
- Agrarische ondernemers laten daarop daarop 3 reacties zien:
 - hakken in het zand: veel weerstand en protest tegen de overheid, waardoor een lage bereidheid mee te werken;
 - overleven: bedrijven trekken zich terug op hun eigen bedrijf,

bepalen hun eigen strategie om te overleven, en zetten zich zo minimaal mogelijk in om overheidsdoelen te realiseren.

De behoefte om samen te werken met anderen is zeer gering;

- vluchten: goede ondernemers vertrekken naar andere gebieden.

Er zijn bij de bedrijven steeds minder opvolgers.

- De agrarische bedrijven zich blijven richten op groei van productie van melk en vlees. Al dan niet in combinatie met agrarisch natuurbeheer en neventakken. De bedrijven zullen, veelal met weerstand, werken binnen de grenzen die door de overheid worden aangegeven.

- Binnen de NNN verdwijnen steeds meer agrarische bedrijven o.a. door opkoop door de provincie. Daarmee verdwijnen beheerders van het gebied. Dit kan een sneeuwbaaleffect geven op de omliggende bedrijven: doordat er meer ganzen komen en het waterbeheer verandert of ingewikkelder wordt. Waardoor deze bedrijven ook stoppen omdat ze geen perspectief meer zien. Boeren van buiten, zonder een betrokkenheid met de specifieke natuur- en landschapswaarden van Waterland-Oost gaan wellicht de grond gebruiken, veelal voor mestplaatsingsruimte en zonder visie van duurzaam rentmeesterschap. Terreinbeheerders worden steeds meer gedwongen om zelf het beheer uit te voeren met te beperkte menskracht.
- Kenmerkende veenweidenatuur verdwijnt, er is sprake van verruiging van percelen met bv pitrus en rietopslag en weidevogels verdwijnen. Het kenmerkende open landschap verandert en wordt minder aantrekkelijk voor de recreant, die een open weidelandschap met koeien en weidevogels hoog waardeert.
- Waterland-Oost wordt een speeltuin voor investeerders en projectontwikkelaars. Waarbij een duurzaam beheer van de gronden onzeker wordt.
- Het vitale platteland van Waterland-Oost komt onder druk.

Scenario 2

Diversiteit in specialisatie

In dit scenario speelt de diversiteit in bedrijven en bedrijfsstijlen een belangrijke rol. Waarbij de kwaliteiten van de bedrijven en het ondernemerschap centraal staan en gespecialiseerde boeren een rol kunnen vervullen bij het beheer van het NNN.

- De overheid stuurt op doelen en investeert en ondersteunt in aanpassing en specialisatie van bedrijven en in innovatie en kennisontwikkeling.
- De bedrijven ontwikkelen zich tot toekomstbestendige bedrijven, waarbij wordt aangesloten bij de sterke punten van het bedrijf: diversiteit van bedrijfsstijl, ondernemerschap boer en locatie.
- Aan de ene kant moderne bedrijven die gaan voor productie binnen de mogelijkheden van beleid, door optimaal gebruik te maken van:
 - kringlooplandbouw met lokale kringlopen;
 - onderwaterdrainage en andere technieken om bodemdaling te reduceren;
 - technische innovatie en bedrijfsmanagement om aan klimaat doelen te voldoen;
- een zonering van intensief bij de bedrijfsgebouwen en extensief verder weg.
- Aan de andere kant gespecialiseerde bedrijven op het vlak van natuurinclusief werken en verbreding, waarbij:
 - zij een belangrijke rol spelen in het beheer van de NNN en het behoud van weidevogels in het gebied en krijgen hiervoor een eerlijke vergoeding, waardoor het een wezenlijk onderdeel wordt van hun bedrijfsvoering;
 - de nevenactiviteiten dragen in belangrijke mate bij aan het inkomen van de bedrijven en versterken de relatie boer-burger.
- Er is maatwerk in duurzame verdienmodellen, waardoor transitie en specialisatie bijdraagt aan duurzame landbouw, zowel op het gebied van natuur, landschap, water, bodem en klimaat als bedrijfseconomisch.
- Boeren zijn weer gemotiveerd. Er wordt een beroep gedaan op hun kwaliteiten als ondernemer. Er is weer perspectief voor opvolgers.
- De spanning tussen boer en overheid/samenleving is afgenomen. Er is sprake van een goede samenwerking tussen partijen. Dit leidt tot de noodzakelijke gezamenlijke aanpak van predatie-beheer en ganzenbeheer .
- Het platteland is vitaal, leefbaar en biedt een plek aan recreanten en toeristen.

Scenario 3

Grote bedrijven beheren het gebied

In dit scenario gaan we er van uit dat de er steeds meer bedrijven verdwijnen uit het gebied, waarbij de vrijgekomen grond in gebruik komt bij de blijvers, grote bedrijven met opvolgers.

- Door de onzekere toekomstverwachting verdwijnen steeds meer bedrijven uit het gebied, die geen perspectief voor de toekomst in het gebied meer zien of geen opvolger hebben en stoppen. Bedrijven worden uitgekocht door provincie voor de NNN en door projectontwikkelaars als investering.
- Circa 25 tot 30 grote bedrijven blijven over en zijn primair gericht op de productie van melk en vlees. De bedrijven beheren en gebruiken het overgrote deel van alle gronden in het gebied. Hierbij is een intensiever gebruik van de gronden bij de bedrijven te zien en een extensief gebruik van gronden verder weg. Dit kunnen NNN-gronden zijn, maar de bedrijven richten zich niet expliciet op beheer van deze natuurgronden. Verbrede landbouw of het halen van biodiversiteits- en klimaatdoelen zullen minder inpasbaar zijn binnen de bedrijfsvoering.
- De overheid stelt regels voor het realiseren van de beleidsopgaven. Die worden vooral opgelost door techniek en innovatie: onderwaterdrainage, verkleien, emissiearme stallen en vergroten van percelen,
- Omdat er minder bedrijven zijn maar elk met een groter areaal liggen gronden verder van de boerderijen af en zal er een toename van het landbouw verkeer te zien zijn. Hierdoor zal de belasting van het wegennet toenemen. Wat vooral tot spanning leidt met recreatieverkeer.
- De erven laten meer bedrijfsgebouwen en grotere stallen zien. Daarnaast zijn er leegstaande bedrijfsgebouwen in het gebied die niet meer gebruikt worden. Hier zal het vraagstuk slopen of herbestemmen moeten worden opgelost.
- De kenmerkende kleinschaligheid van het landschap komt onder druk te staan en de huidige diversiteit aan bedrijven verdwijnt. Het landschap wordt minder aantrekkelijk voor de recreant en toerist.
- Marktwerving is bepalend voor deze grote en eenzijdige bedrijven. De invloed van de keten is groot.

13. Wat betekenen deze scenario's per deelgebied en voor de kernwaardes/beleidsopgaves?

Kernwaarden en beleidsopgaven	Scenario 1	Scenario 2	Scenario 3
Weidevogels	-	+	-
Kenmerkende veenweide landschap	0	+	-
Grote diversiteit in agrarische bedrijven	+	+	-
Natuurinclusieve bedrijven	0	+	-
Multifunctionele bedrijven	0	+	0
Realisatie en duurzaam beheer NNN	0	+	-
Behoud en herstel biodiversiteit	0	+	-
Kringloop landbouw	0	+	+
Reductie stikstofemissie	0	+	+
Tegengaan bodemdaling / CO2-reductie	0	+	+
Voldoende water van goede kwaliteit	0	0	0
Recreatie en toerisme	-	+	-

In deze tabel zijn het effect van de 3 scenario's op de kernwaarden van het gebied en de beleidsopgaven in beeld gebracht.

Uit bovenstaand concluderen wij, de 3 landbouworganisaties die dit perspectief hebben opgesteld, dat de voorkeur uit gaat naar scenario 2. De volgende paragraaf beschrijft hoe dit scenario ontwikkeld kan worden en wat de rol van de gebiedspartijen daarin is.

14. Aanpak en rollen

Het voorkeursscenario, scenario 2, is te realiseren door:

- Het vaststellen dat dit scenario voor alle partijen (provincie, gemeenten, waterschap, de actieve TBO's in het gebied en landbouworganisaties) de gewenste ontwikkeling is die de partijen met elkaar willen. Daarbij horen ook de volgende uitgangspunten:
 - er is vooraf overeenstemming over duidelijke doelen en resultaten per deelgebied;
 - er wordt gekozen voor een aanpak per deelgebied en voor maatwerk per bedrijf;
 - agrarische ondernemers worden uitgedaagd, en gestimuleerd om voor hun bedrijf een plan te maken hoe zij die vanuit hun bedrijfsstijl en ondernemerschap die doelen op hun bedrijf kunnen realiseren;
 - dit wordt gestimuleerd en gefaciliteerd met ondersteuning van adviseurs, investeringssubsidies en duurzame financiële vergoeding (bij voorkeur voor 12 jaar of langer). Stapeling van toepasbare verdienmodellen moeten hiervoor worden uitgewerkt;
- bedrijven die willen stoppen kunnen ervoor kiezen om zich door de provincie te laten uitkopen met als doel de NNN te realiseren, ruilgrond of grond ter vergroting van bedrijven om de beleidsdoelen te realiseren. Een boer moet ook in de gelegenheid zijn om grond te kopen of pachten van een stoppende boer ten bate van extensivering en kringlooplandbouw;
- indien bedrijven na 5 jaar nog geen concreet plan hebben voor het realiseren van de doelen zal de overheid middels regelgeving de beleidsdoelen realiseren;
- partijen werken samen vanuit hun rol en betrokkenheid en zetten zich optimaal in om het ontwikkelproces te doen slagen. Het is belangrijk dat afspraken helder en eenduidig uitlegbaar zijn en worden nagekomen.
- Voor de uitvoering wordt een gebiedsproces ontworpen, waarbij met alle 58 agrarische ondernemers gesprekken plaatsvinden, waarbij centraal staat hoe zij de doelen zouden willen realiseren en wat ze hiervoor nodig hebben. De uitvoering zal dus maatwerk vragen.

Hierin zien we (WLD, VBBW, LTO Noord afdeling Waterland) voor de verschillende partijen in het gebied de volgende rollen:

Organisatie	Rol
Provincie Noord-Holland	Vaststellen doelen en resultaten Faciliteren boeren middels financiering voor: <ul style="list-style-type: none"> - Financiering planvorming, inhuur adviseurs - Investerings- en innovatiesubsidies - Beheersubsidies, zoals ANLb, Part. Natuurbeheer, SKNL - Duurzame verpachting van gronden
Gemeente Waterland en gemeente Amsterdam	Vergunningverlening
HHNK	Vergunningverlening, financiering Faciliteren van een goed waterbeheer passend bij de doelstellingen die afgesproken zijn Financiering van watermaatregelen
Rijk	Investerings- en innovatiesubsidies
Water, Land & Dijken	Begeleiding en advisering ondernemers Contracten ANLb Kennisonwikkeling en studieclubs Gebiedsregie voor het weidevogelbeheer en andere beheermaatregelen door de boeren in samenwerking met TBO's
VBBW, LTO	Begeleiding en advisering ondernemers
Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten	Pachtcontracten, erfpachtcontracten en beheercontracten met ondernemers en WLD

Colofon

Agrarisch perspectief Waterland-Oost is een online uitgave van:

Water, Land & Dijken

Vereniging Behoud Boeren Waterland

LTO afdeling Groot Waterland

In opdracht van Provincie Noord-Holland

Juli 2021

Tekst en visualisatie

Walter Menkveld *Water, Land & Dijken*

Grada Kwantes *Water, Land & Dijken*

Pieter Veen *Circular Landscapes*

Aan dit rapport hebben meegewerkt

Jarno van Elten *Vereniging Behoud Boeren Waterland*

Wilco Bark *Vereniging Behoud Boeren Waterland*

Frank de Wit *Water, Land & Dijken*

Johan Oskam *LTO afdeling Groot Waterland*

Harm Jan Hoeve *Vereniging Behoud Boeren Waterland*

Ontwerp & opmaak

Jolanda Zijp *Jostudio*

Fotografie

Grada Kwantes

